

บทที่ 4

แนวคิดสันติภาพและสันติวิธีในเรื่อง *พระเจ้าข้างเผือก* :

อิทธิพลจากแนวคิดทางศาสนาและทัศนะทางการเมือง

ความตระหนักในการดำรงไว้ซึ่งสันติภาพของประชาชนในประเทศและสันติภาพของมนุษยชาติเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของผู้นำประเทศ เพราะหากผู้นำของประเทศต่างๆ มีนโยบายที่แน่นอนในการไฝ่หาสันติภาพ ปัญหาข้อขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในประเทศและระหว่างประเทศก็จะได้รับการแก้ไขโดยคำนึงถึงสันติภาพของส่วนรวมเป็นหลัก

อย่างไรก็ตาม ในกระบวนการไปสู่สันติภาพซึ่งเป็นภาวะที่มนุษยชาติโดยส่วนรวมมีความปรารถนา ร่วมกันนั้น การได้มาซึ่งสันติภาพยังเป็นข้อถกเถียงที่ทำให้มนุษย์มีทัศนะที่แตกต่างกัน โดยสามารถแบ่งได้เป็นวิธีการใช้ความรุนแรงและวิธีการไม่ใช้ความรุนแรงหรือสันติวิธี วรรณกรรมและภาพยนตร์เรื่อง *พระเจ้าข้างเผือก* เป็นกรณีศึกษาที่สำคัญกรณีหนึ่งในวรรณกรรมและภาพยนตร์ไทย ที่ผู้มีบทบาททางการเมืองได้ใช้ศิลปะทั้งสองแขนงเป็นสื่อในการนำเสนอความคิดและนโยบายทางการเมืองของตน โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับสันติภาพของคนในประเทศและของเพื่อนร่วมโลกและการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง จากการศึกษาพบว่า ปรีดี พนมยงค์ เป็นนักเคลื่อนไหวเพื่อสันติภาพ และมีนโยบายที่โน้มเอียงไปในทางการใช้สันติวิธีในการแก้ปัญหาข้อขัดแย้งทางการเมือง แต่ขณะเดียวกัน ปรีดี พนมยงค์ ก็ไม่ใช่ นักสันติวิธีตามนิยามของทฤษฎีสันติวิธี เพราะบางครั้ง ปรีดี พนมยงค์ ก็ยอมรับการใช้ความรุนแรง เช่น ในกรณีที่เป็นการป้องกันตัวจากการรุกรานอย่างไม่เป็นธรรม โดยยอมรับการใช้ธรรมสงคราม (Just War) หรือสงครามที่เป็นธรรม ซึ่งจะศึกษาประเด็นนี้อย่างละเอียดต่อไปในบทที่ 5

ส่วนในบทนี้จะศึกษาถึงแนวคิดสันติภาพและสันติวิธีในเรื่อง *พระเจ้าข้างเผือก* โดยศึกษาถึงที่มาทางความคิดของตัวผู้สร้างงานคือ ปรีดี พนมยงค์ ว่าได้รับอิทธิพลความคิดในแง่ของ “สันติภาพและสันติวิธี” มาจากแหล่งใด และแนวคิดดังกล่าวมีความสอดคล้องกับปรัชญาสันติภาพและสันติวิธีในทัศนะต่างๆ อย่างไร จากการศึกษาพบว่าอิทธิพลทางความคิดที่มีต่อการนำเสนอแนวคิดสันติภาพและสันติวิธีของ ปรีดี พนมยงค์ ที่ปรากฏชัดที่สุดคืออิทธิพลจากแนวคิดทางศาสนา และอิทธิพลจากทัศนะทางการเมือง นอกจากนั้นจะพบความสอดคล้องของแนวคิดและทัศนะดังกล่าวกับปรัชญาความคิดเรื่องสันติภาพและสันติวิธีในทัศนะต่างๆ อย่างชัดเจน

4.1 อิทธิพลจากแนวคิดทางศาสนา

จากการศึกษาตัวบทนวนิยายเรื่อง *พระเจ้าช้างเผือก* พบว่าอิทธิพลจากแนวคิดทางศาสนาที่ปรากฏในเรื่องคืออิทธิพลจากแนวคิดทางพุทธศาสนา โดยพบว่าคำสอนทางพุทธศาสนามีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อการนำเสนอแนวคิดเรื่องสันติภาพและสันติวิธีในดวงาน รวมทั้งเป็นบ่อเกิดทางความคิดที่สำคัญในการสร้างทัศนคติที่ใฝ่สันติให้แก่ตัวละคร และเมื่อศึกษาประวัติชีวิตของผู้ประพันธ์ พบว่าพื้นฐานความศรัทธาในคำสอนทางพุทธศาสนาที่ผู้ประพันธ์ได้รับการปลูกฝังมาตั้งแต่เยาว์วัย เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้ประพันธ์มีแนวคิดในเรื่องสันติภาพและสันติวิธี จากประวัติชีวิตพบว่าปรีดี พนมยงค์มีความเกี่ยวพันกับพุทธศาสนามาตั้งแต่วัยเด็ก ด้วยพื้นฐานทางครอบครัวที่เป็นพุทธศาสนิกชนที่มีความเคร่งครัด ดังที่ปรีดี พนมยงค์ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ครอบครัวฝ่ายบิดามารดาผมจะมีฐานะทางเศรษฐกิจอย่างไรก็ตาม แต่เป็นครอบครัวที่ปฏิบัติเคร่งครัดตามคำสอนของพุทธศาสนา ซึ่งผมสัมผัสตั้งแต่จำความได้” (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2526: 21)

4.1.1 พุทธศาสนาในทัศนะของปรีดี พนมยงค์

การวิเคราะห์อิทธิพลของแนวคิดทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในเรื่อง *พระเจ้าช้างเผือก* จะศึกษาโดยการทำความเข้าใจกับทัศนะของปรีดี พนมยงค์ที่มีต่อพุทธศาสนา ทั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจการตีความพุทธศาสนาของปรีดี พนมยงค์ได้กระจ่างขึ้น จากนั้นจะศึกษาถึงคำสอนทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในเรื่อง *พระเจ้าช้างเผือก* โดยเฉพาะที่ส่งผลต่อการนำเสนอแนวคิดเรื่องสันติภาพและสันติวิธี

ความสนใจในหลักธรรมทางพุทธศาสนาของปรีดี พนมยงค์นั้น ปรากฏอยู่ตลอดเวลาทั้งจากแนวคิดและการปฏิบัติตัว ดังปรากฏในงานเขียนต่างๆที่ปรีดี พนมยงค์นำเสนอ เช่น การตั้งชื่อหนังสือ หรือการนำเสนอแนวคิดทางการเมืองโดยใช้คติความเชื่อ หรือแม้แต่ศัพท์ทางพุทธศาสนาเป็นแม่แบบ ซึ่งแสดงให้เห็นความสนใจในหลักธรรมทางพุทธศาสนาของปรีดี พนมยงค์ได้เป็นอย่างดี ตัวอย่างเช่น หนังสือเรื่อง *ความเป็นอนิจจังของสังคม* หรือแนวคิดในเรื่องโลกพระศรีอาริย์ หรือการใช้คำศัพท์ทางสังคมนิยมโดยอิงความเชื่อทางพุทธศาสนาเช่น การเรียกชนชั้นทางสังคมว่า “วรรณะเข็ชคเข็ชช” หรือการแปลชื่อนิคมแบบสังคมนิยมของ โรเบิร์ต โอเวน ว่า “นวศรีอารยะไมตรี” (ดู เฉลิมเกียรติ ฝิวนวล, 2529: 366) เหล่านี้เป็นต้น

การตีความหลักธรรมทางพุทธศาสนาของปรีดี พนมยงค์ มีลักษณะที่เป็นตัวของตัวเอง และบ่งบอกถึงการผสมผสานปรัชญาวิทยาศาสตร์และการเมืองที่อยู่ในความสนใจของปรีดี พนมยงค์ เข้าไปอย่างมาก ดังที่ เฉลิมเกียรติ ผิวนวล (2529) ได้วิเคราะห์ไว้ว่า

“ดูเหมือนท่านปรีดีจะใช้พุทธศาสนาในแง่ของ ‘คำศัพท์’ และ ‘อุดมคติ’ ที่แฝงความเชื่อไว้เบื้องหลัง ส่วนการเข้าถึงความเป็นจริงของโลกและชีวิตนั้น เป็นไปตามปรัชญาสารธรรมวิทยา...ท่านปรีดีคงตระหนักถึงแนวคิดเรื่อง ‘กฎธรรมชาติแบบศีลธรรม’ อันเป็นลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของความคิดทางการเมืองไทยโบราณ...และพยายามผสานเข้ากับปรัชญาสารธรรม” (เฉลิมเกียรติ ผิวนวล, 2529: 370)

ลักษณะการใช้ “ปรัชญาสารธรรม” ซึ่งเป็นศัพท์ที่ปรีดี พนมยงค์ ใช้เรียกแนวคิดวัตถุนิยม หรือ Materialism ทำให้ทัศนะทางพุทธศาสนาของปรีดี พนมยงค์ ไม่ได้มุ่งเน้นเฉพาะเรื่องของ “บาปบุญคุณโทษ” หรือเน้นในเรื่องของการหลุดพ้นจากสังสารวัฏฏ์ หรือการบรรลุนิพพาน ซึ่งเป็นสิ่งที่คนทั่วไปมักคิดว่าเป็นเรื่องยากที่จะเข้าถึง แต่พุทธธรรมในทัศนะของปรีดี พนมยงค์ คือการผสมผสานความเชื่อทางพุทธศาสนาเข้ากับเรื่องราวทางโลก เช่น วิทยาศาสตร์ และการเมือง ที่มุ่งเน้นให้เกิดความสงบสุขของชีวิตในโลกนี้ มากกว่าการแสวงหาความหลุดพ้นเพื่อชีวิตในโลกหน้า ดังที่ปรีดี พนมยงค์ได้ให้ข้อสรุปไว้ในหนังสือ *ความเป็นอนิจจังของสังคัม* ว่า

“ปุถุชนคนใดจะค้ำถ่วงธรรมแห่งคำสั่งสอนของพระอรหันตศาสดาจารย์ว่าท่านคิดอย่างจิตธรรมหรือจิตนิยมแล้ว ก็ควรศึกษาให้เข้าใจถ่องแท้เสียก่อนว่าอะไรเป็นจิตธรรม และอะไรเป็นสสารธรรม พระอรหันตศาสดาจารย์ได้กำหนดว่าคนรุ่นเรามาก่อนแล้วหลายศตวรรษ ในการที่ท่านเข้าใจกฎแห่งอนิจจังของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างลึกซึ้ง และได้นำมาใช้แก่กรณีของมนุษย์สังคัมได้อย่างถูกต้องตรงกับกฎธรรมชาติและกฎวิทยาศาสตร์ทางสังคัม” (ปรีดี พนมยงค์, 2518: 77)

จะเห็นได้ว่าแนวคิดทางพุทธศาสนาของปรีดี พนมยงค์ ที่ปรากฏในงานทางการเมือง ไม่ได้เน้นการตีความพุทธศาสนาในแง่ของ “จิตธรรม” หรือการให้ความสำคัญกับเรื่องราวทางจิตใจ มากไปกว่าการมุ่งที่จะนำหลักพุทธธรรมมาปรับใช้อย่างเป็นภาคปฏิบัติในสังคัม โดยเน้นการตีความหลักธรรมของพระพุทธองค์โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดแบบวิทยาศาสตร์ เพราะฉะนั้น แนวความคิดทางศาสนาที่ผสมผสานมากับการนำเสนอเรื่องราวความคิดทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์จึงไม่ใช่การมุ่งเน้นในเรื่องราวความเชื่อทางจิตวิญญาณ หรือการฝึกฝนในการทำสมาธิภาวนา หรือการฝึกจิตให้เกิดความผ่องใสเพื่อความหลุดพ้นจากกิเลส ซึ่งเป็นเรื่องราวภายในของ

ปัจเจกบุคคล แต่ศาสนธรรมที่ปรกติ พนมขงค์เน้นย้ำคือการที่ทำอะไรให้คนในสังคมมีความสุข โดยได้รับความยุติธรรมหรือความเท่าเทียมกันในทางปัจจัยการดำรงชีพ และในทางสิทธิมนุษยชนด้านต่างๆ พร้อมกับการปรับใช้พุทธปรัชญาเพื่อการครองชีพอย่างมีสติและใช้ปัญญา ซึ่งส่วนมากจะเป็นการมองปัญหาในทางสังคมการเมือง มากกว่าการมุ่งเน้นความหลุดพ้นหรือความสุขของปัจเจกบุคคล ดังที่ เฉลิมเกียรติ ผิวนวลได้วิเคราะห์ไว้ใน *ความคิดทางการเมืองของปรกติ พนมขงค์* ว่าแนวคิดทางพุทธธรรมของปรกติ พนมขงค์นั้น

“ถึงแม้จะเสนอเป้าหมายของสังคม หรือ ‘สังคมในอุดมคติ’ ตามสัญลักษณ์ของพุทธศาสนา คือ สังคมพระศรีอาริย์ แต่แนวทางที่ท่านปรกติเสนอเพื่อบรรลุถึงสังคมเช่นนั้นก็ไม่ใช่แบบพุทธธรรมเลย ทั้งแนวคิดใน *คำอธิบายกฎหมายปกครอง* *เค้าโครงเศรษฐกิจ* ตลอดจนเค้าร่างพระราชบัญญัติต่างๆ และการถกเถียงเรื่องรัฐธรรมนูญ ดังปรากฏในความคิดเรื่องของความยุติธรรมทางสังคมของท่านนั้น ล้วนแล้วแต่เป็นการพยายามสร้าง ‘หลักประกันภายนอก’ สำหรับการดำรงอยู่ทางสังคม ซึ่งไม่ปรากฏการเน้นถึง ‘ภายใน’ ของบุคคลในแง่ทางศาสนาเป็นหลัก เช่น ใน *เค้าโครงฯ* ได้กล่าวถึง ‘ความเจริญ’ ว่าหมายถึงการที่ ‘ความต้องการของมนุษย์ได้มีมากขึ้น’ ซึ่งหากจะพิจารณาจากแง่ของพุทธธรรมย่อมต้องมองในแง่ของการหยุดยั้งความอยาก ถึงแม้ว่าท่านปรกติจะมีได้เสนอให้บุคคลเห็นแก่ตัวเองเป็นหลัก หรือให้มุ่งแสพสุขทางวัตถุก็ตาม แทนที่จะพึงการควบคุมความประพฤติหรือหลักประกันจากภายนอก ซึ่งเป็นลักษณะแนวทางของทั้งฝ่ายเสรีนิยมและเสมอภาคนิยม พุทธธรรมได้เน้นหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาการควบคุมภายในหรือการควบคุมตนเอง ให้อยู่ในครรลองของ ‘มรรค’ อันจะนำไปสู่ชีวิตที่แท้และสมบูรณ์ นี่เป็นเรื่องสำคัญที่นักคิดท่านนี้มิได้พิจารณา เพราะเราไม่อาจตอบสนองความต้องการอันไม่จำกัดของบุคคลได้ ภายในโลกที่มีขอบเขตของปัจจัยอันจำกัดนี้ แนวความคิดของท่านปรกติ ได้เน้นหนักไปทางปัญหาสังคม ทำให้เลยประเด็นนี้ไป” (เฉลิมเกียรติ ผิวนวล, 2529: 370-372)

ไม่ว่าจะวิเคราะห์การตีความพุทธธรรมของปรกติ พนมขงค์ ในลักษณะใดก็ตาม สิ่งหนึ่งที่ต้องยอมรับก็คือ วัตรปฏิบัติของปรกติ พนมขงค์นั่นเองคือตัวอย่างของการตีความพุทธธรรมตามทัศนะของปรกติ พนมขงค์ และถึงแม้ว่าพุทธธรรมของปรกติ พนมขงค์จะมุ่งเน้นเรื่อง ‘ภายนอก’ หรือการจัดการปัญหาในทางสังคม โดยการผสมผสานปรัชญาความคิดในทัศนะอื่นใดเข้าไป ทั้งนี้คงเป็นเพราะปรกติ พนมขงค์ คือนักการเมืองและเป็นนักปฏิบัติที่ต้องสัมผัสกับปัญหาความเป็นจริงทางสังคมในหลายรูปแบบ ไม่ใช่ชนักรศาสนาที่อาจทำหน้าที่อยู่ในสังคมสมมติที่ค้ำงาม และไม่ได้เป็นเพียงนักทฤษฎีที่อาจไม่ต้องลงปฏิบัติในภาคสนาม การตีความข้อศาสนธรรมของปรกติ

พนมขงค์จึงมักจะออกมาในแง่ของการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม มากกว่าการพูดถึงเรื่องราวทางจิตที่ อาจจะเป็นเรื่องสัมผัสได้ยากสำหรับใครหลายคน อย่างไรก็ตามสิ่งหนึ่งที่นำสรรเสริญยิ่ง สำหรับปรีดี พนมขงค์คือการเป็นนักการเมืองที่มีธรรมะอยู่ในใจ และใช้ธรรมะนั้นเพื่อการแสวงหาความหลุดพ้นให้กับสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิกโดยวิธีการทางการเมือง ไม่ใช่การมุ่งเน้นเพียง ความหลุดพ้นส่วนตัว และสิ่งที่ปรีดี พนมขงค์ยึดมั่นเสมอในทุกย่างก้าวของชีวิตคือธรรมะของ พระพุทธองค์ดังที่ปรีดี พนมขงค์ได้กล่าวไว้กับคนรอบข้างเสมอว่า “ธรรมย่อมคุ้มครองผู้ประพฤติ ธรรม” (ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมขงค์, สัมภาษณ์, 21 มกราคม 2540) และสิ่งนี้คือธรรมะและการตีความ ศาสนธรรมของปรีดี พนมขงค์ ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการนำไปปรับใช้ในชีวิตอย่างเป็น รูปธรรม เป็นการตีความและการใช้ธรรมะของพระพุทธองค์ที่นักการเมืองที่พบเห็นในปัจจุบัน น้อยคนนักจะคำนึงถึง หรือแม้แต่ผู้ที่เรียกตนเองว่านักศาสนธรรมน้อยคนนักที่จักปฏิบัติให้เกิด เป็นรูปธรรมในสังคมได้อย่างปรีดี พนมขงค์

อย่างไรก็ตาม การศึกษาแนวคิดทางพุทธศาสนาของปรีดี พนมขงค์ ที่ปรากฏในเรื่อง *พระเจ้าช้างเผือก* พบว่าผู้สร้างงานได้มุ่งเน้นเรื่องราวภายในจิตใจอย่างมาก ไม่ปรากฏว่าปรีดี พนมขงค์จะมองข้ามประเด็นของการควบคุมภายในจิตใจ หรือการควบคุมตนเองจากกิเลสแต่ อย่างใด ยิ่งไปกว่านั้นปรากฏชัดว่าผู้ประพันธ์ส่งเสริมเรื่องขันติธรรม ซึ่งเป็นธรรมะที่ต้องใช้ความ สามารถในการควบคุมกิเลสของมนุษย์เป็นอย่างสูง ดังจะได้วิเคราะห์ต่อไป

4.1.2 แนวคิดพุทธศาสนาที่ปรากฏในเรื่อง *พระเจ้าช้างเผือก*

คำสอนและแนวคิดทางพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อการนำเสนอแนวคิดเรื่องสันติภาพและ สันติวิธีในวรรณกรรมและภาพยนตร์เรื่อง *พระเจ้าช้างเผือก* ของปรีดี พนมขงค์อย่างมากประการ หนึ่ง มีหลายตอนที่ผู้ประพันธ์อ้างถึงคำสอนทางพุทธศาสนา โดยเฉพาะการเน้นถึงคำสอนหรือ หลักธรรมที่กล่าวถึงการสร้างสันติภาพให้เกิดแก่มนุษยชาติ เช่น มีการกล่าวถึงคำสอนทางพุทธ ศาสนาไว้ในบทนำของเรื่อง มีการใส่แนวคิดและคำสอนทางพุทธศาสนาเข้าไปในความคิดและ การกระทำของตัวละครตลอดเวลา และสามารถเห็นได้อย่างชัดเจนตลอดทั้งเรื่อง มีการยกพุทธ ภาษิตต่างๆที่เอื้อต่อการสร้างสรรค์สันติภาพและการใช้แนวทางสันติวิธี นอกจากนั้นก็มีการใช้ตัวละคร ที่เป็นพระสงฆ์เพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนความสงบและสันติสุข ส่วนตัวเอกของเรื่อง คือ พระเจ้าจักรา นั้นผู้ประพันธ์ก็สร้างให้เป็นผู้ที่ใฝ่ใจในคำสอนของพระพุทธเจ้า และเติบโตขึ้นมา ในวัดโดยการเลี้ยงดูของพระสงฆ์ การนำเสนอแนวคิดทางพุทธศาสนาในลักษณะที่หลากหลาย และชัดเจนตลอดทั้งเรื่องเช่นนี้ ชี้ให้เห็นถึงบุคลิกภาพ ความคิดและความสนใจของผู้ประพันธ์ ที่

ใฝ่ใจในธรรมะของพระพุทธองค์ และแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลจากพุทธศาสนาที่มีต่อการนำเสนอแนวคิดหลักในงานของปรีดี พนมยงค์อย่างชัดเจน

คำสอนทางพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อการนำเสนอแนวคิดเรื่องสันติภาพและสันติวิธีของปรีดี พนมยงค์ ปรากฏชัดเจนตั้งแต่ในคำนำของผู้ประพันธ์ โดยที่ผู้ประพันธ์ได้กล่าวถึงชัยชนะอันเด็ดขาดของธรรมะเหนืออำนาจ (the decisive victory of right over might) หรือชัยชนะของการใช้ปัญญาเหนือการใช้กำลัง กล่าวถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าในเรื่อง กรุณาธรรม เมตตาธรรม การให้อภัย การตระหนักถึงโทษภัยของโทสะจริตหรือความโกรธ และการตกเป็นทาสของโมหะจริตหรือความหลง ปรีดี พนมยงค์ได้นำเสนอคำสอนและแนวคิดเหล่านี้ผ่านเนื้อหาของวรรณกรรมและภาพยนตร์ และสอดใส่ในความคิดและการกระทำของตัวละคร นอกจากนี้ในฉบับทวนนิยายผู้ประพันธ์ยังกล่าวถึงคำสอนเรื่องอนิจจัง ซึ่งเป็นตัวกำหนดโลกทัศน์และของตัวละครเอกอีกด้วย ในทัศนะของปรีดี พนมยงค์นั้นความเข้าใจในคำสอนและแนวคิดเหล่านี้รวมทั้งการนำไปปฏิบัติอย่างเป็นทางการจะเป็นที่มาของการเกิดสันติภาพที่ถาวรต่อมวลมนุษยชาติ ในที่นี้จะศึกษาถึงแนวคิดและคำสอนที่กล่าวมาโดยจะแบ่งการวิเคราะห์เป็นประเด็น ดังนี้

1. แนวคิดเรื่องชัยชนะของธรรมะเหนืออำนาจ

อันที่จริงแล้วแนวคิดเรื่องชัยชนะของธรรมะเหนืออำนาจหรือการใช้กำลังนั้น เป็นหลักคำสอนที่เป็นสากลของมนุษยชาติ เพราะนอกจากแนวคิดนี้จะปรากฏในคำสอนของศาสนาต่างๆแล้ว ในความคิดทางศีลธรรมโดยทั่วไปก็ย่อมเชื่อว่าธรรมะต้องเป็นฝ่ายชนะธรรม อย่างไรก็ตามในเรื่อง *พระเจ้าช้างเผือก* ผู้สร้างงานได้เน้นถึงที่มาทางความคิดดังกล่าวของตนเอง โดยการนำเสนอผ่านตัวละครเอกคือพระเจ้าจักรวาลได้รับความคิดในเรื่องชัยชนะของธรรมะที่ย่อมยิ่งใหญ่ชัยชนะของสงครามมาจากเรื่องราวของพระเจ้าอโศก พระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่งในสมัยหลังพุทธกาลที่ทรงมีพระปรีชาสามารถในทางการรบ และทรงสามารถขยายพระราชอำนาจออกไปอย่างกว้างขวางด้วยกองทัพที่ยิ่งใหญ่ของพระองค์ แต่เมื่อได้มีโอกาสสัมผัสกับคำสอนของพระพุทธเจ้าก็ได้ทรงตระหนักในคุณค่าแห่งธรรมะของพระพุทธองค์ ดังนั้นจึงทรงหยุดการทำสงครามเพื่อแผ่ขยายพระราชอาณาจักร แต่ได้ทรงหันมาเผยแผ่คำสอนของพระพุทธองค์แทน ด้วยทรงตระหนักว่าชัยชนะหรือความยิ่งใหญ่อันแท้จริงคือชัยชนะแห่งธรรมะของพระพุทธองค์

ส่วนในเรื่อง *พระเจ้าช้างเผือก* นั้น ในคำนำของนวนิยายผู้ประพันธ์ได้กล่าวไว้ว่านวนิยายเรื่องนี้เป็นการแสดงให้เห็น “ชัยชนะอันเด็ดขาดของธรรมะเหนืออำนาจ” ซึ่งเสมือนเป็นการกำหนดแนวคิดหลักของเรื่อง นั่นคือการกล่าวถึงชัยชนะของการใช้ปัญญาเหนือการใช้กำลัง การ

กล่าวเช่นนี้แสดงให้เห็นความเชื่อมั่นของผู้ประพันธ์ต่อการใช้ปัญญาในการแก้ปัญหาของมนุษย์เหนือการใช้กำลัง และหากมนุษย์เชื่อมั่นในการแก้ปัญหาดังกล่าวด้วยปัญญา โดยเฉพาะการแก้ปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างกัน มนุษย์ก็จะหันมาใช้สันติวิธีในการแก้ปัญหาแทนการใช้กำลัง เมื่อนั้นสังคมที่มีสันติสุขก็จะเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม จะเห็นได้ว่าแนวคิดของปรีดี พนมยงค์สอดคล้องกับปรัชญาของสันติวิธีอย่างมากในแง่ของการส่งเสริมการใช้ “ปัญญา” ในการแก้ไขปัญหาแทนการใช้ “กำลัง” และบ่อเกิดทาง “ปัญญา” ของปรีดี พนมยงค์ก็คือคำสอนของพระพุทธองค์ ดังนั้นจะเห็นว่าพุทธศาสนาเป็นบ่อเกิดทางความคิดที่สำคัญที่ทำให้ปรีดี พนมยงค์คำนึงถึงการแก้ปัญหาข้อขัดแย้งด้วยสันติวิธี

2. คำสอนเรื่องอนิจจัง

ในนวนิยายเรื่อง *พระเจ้าช้างเผือก* ปรีดี พนมยงค์ ได้กล่าวถึงคำสอนเรื่อง “อนิจจัง” ไว้เพียงครั้งเดียว คือในการบรรยายฉากพระตำหนักของพระเจ้าจักรา การกล่าวถึงคำสอนดังกล่าวแม้จะเพียงครั้งเดียว แต่เป็นเสมือนการกำหนดทัศนคติส่วนบุคคลที่สำคัญมากของตัวละครเอกของเรื่อง ทำให้ตัวละครตัวนี้ใช้ชีวิตอยู่อย่างเข้าใจความเป็นไปในกฎอนิจจังของโลก และไม่ยึดมั่นถือมั่นกับความสุขสบายในฐานะกษัตริย์ หรือหลงใหลกับสิ่งบำรุงบำเรอความสุขจากภายนอกซึ่งตัวละครมองว่าเป็นอุปสรรคต่อการหลุดพ้นหรือวิมุตติในศัพท์ทางพุทธศาสนา ในเนื้อเรื่องผู้ประพันธ์ได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องอนิจจังไว้ในการพรรณนาถึงพระตำหนักส่วนพระองค์ของพระเจ้าจักรา ดังนี้

“พระเจ้าจักราเสด็จพระราชดำเนินกลับพระตำหนักส่วนพระองค์ ที่นั่นไม่ปรากฏความหรูหราฟุ่มเฟือยแม้แต่น้อย พระเจ้าจักราทรงมีพระทัยโปรดความเรียบง่าย ไม่โปรดชีวิตหรูหรา แวดล้อมไปด้วยสิ่งต่างๆ ซึ่งล้วนเป็นอนิจจังอันเป็นอุปสรรคขวางกั้นมิให้มนุษย์เข้าถึงชีวิตศันแห่งการไม่ยึดมั่นถือมั่น”(พระเจ้าช้างเผือก, น.27)

คำสอนเรื่อง “อนิจจัง” เป็นหนึ่งในหลักธรรมที่สำคัญของพุทธศาสนา คือ หลักธรรมเรื่องไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) เมื่อเปรียบเทียบกับคำสอนเรื่อง อนิจจัง ที่ปรีดี พนมยงค์กล่าวถึงใน *พระเจ้าช้างเผือก* กับการตีความแนวคิดเรื่องอนิจจังในทัศนะของโยฮัน กัลตุง นักวิชาการทางสันติภาพ และพระธรรมปิฎก พระสงฆ์ผู้มีผลงานการศึกษาทางสันติภาพที่เป็นที่ยอมรับ จะพบว่าทั้งสามท่านนำคำสอนเรื่องเดียวกันนี้มาใช้ในการอธิบายแนวคิดเพื่อสันติภาพของตน แต่มีการมุ่งเน้นในประเด็นที่ต่างกัน

การที่ปรีดี พนมยงค์กำหนดให้ตัวละครมีทัศนคติส่วนบุคคลดังที่ขกตัวออกไป คือการเข้าใจในกฎแห่งอนิจจัง เป็นการปูพื้นไปสู่แนวคิดสันติภาพที่มีการนำเสนอในเรื่อง *พระเจ้าข้างเฝือก* ในแง่ที่แสดงให้เห็นคุณลักษณะที่สร้างสรรค์ในตัวละครเอก ทำให้ตัวละครเอกเป็นผู้มีความเข้าใจในความเป็นไปของโลก และเมื่อเกิดความเคียดแค้นขึ้นกับบ้านเมืองก็ไม่หลงระเหิงหรือยึดติดอยู่กับความสุขสบายส่วนตัว แต่สามารถเสียดสละตนเองเพื่อความผาสุกของราษฎรได้ จะเห็นว่าตัวละครพระเจ้าจักราแสดงออกให้เห็นอยู่ตลอดเวลาถึงความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวในการต่อสู้กับความอยุติธรรม ไม่รู้สึกหวาดหวั่นแม้แต่น้อยในการต้องเข้าสู่สงครามเพื่อพิทักษ์ความเป็นธรรม ไม่เคยสนใจในความปลอดภัยของตนเองมากไปกว่าความปลอดภัยของเหล่าทหารและราษฎร และยอมสละแม้แต่ชีวิตของตนเองเพียงเพื่อให้อาณาประชาราษฎรมีชีวิตอยู่อย่างสันติสุข

คุณลักษณะของพระเจ้าจักราเช่นนี้เป็นอุทาหรณ์ที่ดีสำหรับผู้นำในทุกยุคทุกสมัย ผู้ที่ยังหลงติดอยู่กับอำนาจ ตำแหน่ง ยังมีความยึดมั่นอยู่กับความสุขสบายที่ได้มาจากผลประโยชน์ในหน้าที่ บุคคลเหล่านี้เป็นเสมือนกาฝากสังคมที่คอยดูดเลือดกินเนื้อของประชาชนในประเทศ และเป็นที่มาของการขาดสันติภาพในบ้านเมือง แม้ว่าบ้านเมืองจะไม่ต้องเผชิญกับสงครามอย่างเป็นทางการก็ตาม แต่ตราบไคที่ผู้มีอำนาจในบ้านเมืองยังไม่รู้จักกฎของความเป็นอนิจจัง และหลงติดอยู่ในรสชาติแห่งความสุขที่พยายามแสวงหามาบำรุงบำเรอตนเองและพรรคพวก เมื่อนั้นการแสวงหาอำนาจและผลประโยชน์ของบรรดาคนเหล่านี้ก็คงเป็นเสมือนสงครามที่คอยมาบั่นทอนสันติสุขของประชาชนในสังคมอยู่ตลอดเวลา และยังรวมไปถึงความเคียดแค้นของสรรพสิ่งที่แวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ สัตว์ป่า หรือทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ

ส่วนโยฮัน กัลตุง มองว่าหลักอนิจจังหรือคำสอนเรื่องความไม่เที่ยงของสรรพสิ่งมีความเกี่ยวข้องกับกำหนัดแผนการสร้างสันติภาพ ในแง่ที่ต้องคำนึงถึงสภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาของสรรพสิ่ง ดังนั้นจึงเกิดแนวคิดที่ว่าไม่มีโครงสร้างใดที่แน่นอนตายตัวในการสร้างสรรค์สันติภาพ ผู้ที่ทำงานเพื่อสันติภาพจึงต้องไม่ยึดติดอยู่กับกระบวนการอย่างหนึ่งอย่างใด แต่ต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการในการสร้างสรรค์สันติภาพ โดยคำนึงถึงธรรมชาติของสรรพสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จะเห็นว่าการมองคำสอนเรื่องอนิจจังของกัลตุง เป็นการเน้นที่ความไม่แน่นอนของสรรพสิ่ง ซึ่งกัลตุงได้นำมาใช้ในการชี้ให้เห็นถึงความไม่มีกฎที่ตายตัวของวิธีการในการสร้างสรรค์สันติภาพ กัลตุงมองว่าการที่มนุษย์จะต่อสู้เพื่อสันติภาพของโลกนั้นจะต้องรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสภาวะการณ์ต่างๆของโลกด้วย และมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการในการทำงานเพื่อสันติภาพได้อย่างรู้เท่าทัน(ดู โยฮัน กัลตุง, 2538: 25)

ส่วนพระธรรมปิฎกหรือพระราชวรมณี (2529) กล่าวถึงคำสอนเรื่องอนิจจัง ในแง่ของการทำให้มนุษย์มีอิสรภาพจากกิเลส ซึ่งเป็นตัวนำไปสู่สันติภาพหรือสันติภาวะในที่สุด พระธรรมปิฎกได้อธิบายคำสอนเรื่องอนิจจังไว้ว่า “อนิจจังทำให้เกิดกระบวนการที่แน่นอน” ซึ่งถ้าหากฟังโดยผิวเผินเหมือนจะเป็นปฏิพาทย์ในตัวเอง เนื่องจากเมื่อกล่าวถึงความแน่นอนอนิจจัง ก็มักจะมาพร้อมกับจะคำว่า ความไม่แน่นอน เพราะอนิจจังแปลว่า ไม่เที่ยง ไม่คงที่ แต่พระธรรมปิฎกกล่าวถึงการเกิดกระบวนการที่แน่นอน โดยได้ให้คำอธิบายไว้อย่างน่าสนใจว่า

“อนิจจังความไม่เที่ยงนั้น เรามองดูในรูปหยาบก็เรียกว่าเป็นความเปลี่ยนแปลง แต่ความเปลี่ยนแปลงนี้มีกฎเกณฑ์ของมันอยู่ว่า การเปลี่ยนแปลงหรือเกิดดับนั้นมีการสืบต่อกัน คือเมื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดแล้วดับไปนั้น เมื่อมันเกิดขึ้นมาใหม่มันจะสืบทอดคุณสมบัติที่มีอยู่เดิมมาด้วย...ประการที่สอง ถึงทั้งหลายมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน หมายความว่าสิ่งหนึ่งมีความสัมพันธ์กับสิ่งอื่นในการที่ต่างก็พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นเหตุเป็นปัจจัยต่อกัน เพราะฉะนั้นสิ่งที่เกิดขึ้นมาใหม่นอกจากจะเกิดขึ้นมาในลักษณะที่อาศัยการสืบทอดคุณสมบัติเดิมแล้ว ยังได้รับอิทธิพลจากสิ่งที่เป็นเหตุปัจจัยเกี่ยวข้อง หรือองค์ประกอบอื่นที่เข้ามาสัมพันธ์อีกด้วย จึงกลายเป็นว่าความเปลี่ยนแปลงของสิ่งทั้งหลาย มิใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างเลื่อนลอย แต่เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย เมื่อสิ่งทั้งหลายเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่เลื้อยลอย เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย มันก็มีผลรวมออกมา คือมีความเป็นไปอย่างแน่นอนตามเหตุปัจจัย เพราะฉะนั้น เรื่องอนิจจังที่ว่าไม่เที่ยงแท้ไม่แน่นอนนั้น ก็กลับเป็นความแน่นอนขึ้นมาอย่างนี้ เพราะอาศัยความเป็นไปตามเหตุปัจจัย และความเป็นไปอย่างแน่นอนตามเหตุปัจจัยนี้ ก็คือหลักที่เรียกว่า ธรรมนิยาม ธรรมนิยามในแง่นี้ก็คือหลักที่เรียกว่าปฏิจางสมุปบาท ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา...” (พระราชวรมณี, 2529: 287-288)

ความรู้ที่ว่ากระบวนการของสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยอย่างแน่นอนนั้น ทำให้มนุษย์มีอิสระที่จะเข้าไปร่วมเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยนั้นด้วยการกระทำและความต้องการของมนุษย์ และสิ่งสำคัญที่ทำให้มนุษย์สามารถเข้าร่วมในกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยได้อย่างมีสติและดำรงความเป็นอิสรภาพไว้ได้ก็คือต้องมีความรู้หรือปัญญา และความรู้ที่จะทำให้มนุษย์มีอิสรภาพและนำไปสู่สันติภาพนั้นก็คือความรู้ในเรื่องอนิจจัง ซึ่งรวมไปถึงความรู้ในหลักการที่ว่าสิ่งทั้งหลายนั้นเป็นไปตามเหตุปัจจัย เมื่อมนุษย์มีความรู้ในเรื่องกฎเกณฑ์ของความแน่นอนอนิจจังก็จะเกิดการไม่ยึดมั่นถือมั่นเพราะเข้าใจในความเป็นไปของสรรพสิ่ง และนั่นคือที่มาแห่งอิสรภาพจากกิเลสซึ่งจะก่อให้เกิดสันติสุขแก่ตนเองและผู้อื่น

จะเห็นได้ว่าแม้การตีความหลักธรรมเรื่อง “อนิจจัง” ของปรีดี พนมยงค์ โยฮัน กัลดุง และ พระธรรมปิฎกจะมีการมุ่งเน้นที่แตกต่างกัน โดยปรีดี พนมยงค์และพระธรรมปิฎกมุ่งเน้นที่การเข้าถึงสภาวะแห่งความเป็นอนิจจังของปัจเจกบุคคล โดยมองว่าการที่มนุษย์แต่ละคนเข้าใจความเป็นไปของโลก และไม่ยึดติดกับสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย ก็จะทำให้เกิดการหลุดพ้นจากกิเลสของแต่ละคน และจะนำมาซึ่งสันติภาพของส่วนรวมในที่สุดเพราะมนุษย์ไม่ยึดติดกับสิ่งปรุงแต่งภายนอก รวมทั้งรู้เท่าทันกระบวนการของการเกิดเหตุปัจจัย ขณะเดียวกันกัลดุงตีความหลักธรรมเรื่องอนิจจังโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเข้าใจในกระบวนการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่ง ซึ่งเป็นผลต่อการไม่หยุดนิ่งที่จะเรียนรู้ถึงวิธีการสร้างสรรค์สันติภาพ ที่ต้องปรับเปลี่ยนอยู่เสมอตามการเปลี่ยนแปลงของโลก และนั่นจะทำให้การเรียนรู้เรื่องสันติภาพไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ และมีการสร้างสรรค์วิธีการได้มาซึ่งสันติภาพอยู่ตลอดเวลา

3. คำสอนเรื่องโทษของโทสจริต

ประเด็นต่อมาที่ผู้ประพันธ์กล่าวถึงคือคำสอนทางพุทธศาสนาเรื่องโทษของโทสจริต โดยในคำเรื่องผู้ประพันธ์จะกล่าวถึงคำสอนเรื่องนี้ในการอธิบายลักษณะนิสัยของพระเจ้าหงสา เช่น ตอนที่พระเจ้าหงสากำลังจะทรงประกาศให้ประชาชนของพระองค์ทราบว่าพระองค์กำลังจะทำสงครามกับอโยธยา และมีประชาชนคนหนึ่งซึ่งเป็นอดีตทหารของหงสาได้ออกมาคัดค้านเนื่องจากเห็นว่าเหตุผลในการทำสงครามของพระเจ้าหงสานั้นไม่ถูกต้อง เพราะในความเป็นจริงแล้วสิ่งที่พระเจ้าหงสาทรงประสงค์นั้นสามารถเจรจกันได้ด้วยสันติวิธี พระเจ้าหงสาไม่ทรงพอพระทัยอย่างมากและได้ทรงแสดงให้เห็นความโกรธที่ครอบงำพระองค์อยู่ตลอดเวลา และในฉากนี้ผู้ประพันธ์ได้สะท้อนให้เห็นว่า ความโกรธหรือโทสจริตนี้เอง ที่เป็นตัวการนำมาซึ่งสงครามและการเข่นฆ่ากันของมนุษยชาติ

ผู้ประพันธ์ได้บรรยายปฏิกริยาของพระเจ้าหงสาหลังจากที่ได้ทรงฟังคำคัดค้านของชาชราผู้เป็นประชาชนและอดีตทหารชาวหงสาไว้ว่า

“พระพักตร์ของพระเจ้าหงสาแสดงให้เห็นความขุ่นเคืองและตะลึงงัน พระพิโรธครอบงำพระองค์....

พระเจ้าหงสาทรงไม่อาจควบคุมพระอารมณ์ต่อไปได้ ทรงหมดสิ้นความเคารพต่อชีวิตของมนุษย์...พระองค์ทรงกวาดพระเนตรที่กระหายเลือดออกไปรอบๆ ทรงเอื้อมพระหัตถ์ไปหยิบหอกของทหารองครักษ์ข้างๆ พุ่งออกไปด้วยความชำนาญ หอกพุ่งออก

ไปราวกับฟ้าแลบ ทะลุเสื้อผ้า ทิ่มผ่านเนื้อหนังมังสาและปีกหัวใจของชายชรา ซึ่งโดยมิได้
 ลอนใจก็ล้มลงถึงแก่ความตายในทันที....

นี่อาจจะเป็นชัยชนะครั้งแรกในสงครามครั้งนี้ของพระเจ้าหงสา แต่มิได้ทรงมีชัย
 ชนะเหนือพระองค์เอง ดังที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้อย่างแน่นอน...”
 (พระเจ้าช้างเผือก, น.72)

การกล่าวถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าในเรื่องโทษของโทสะจริตหรือความโกรธที่แสดงให้เห็น
 เห็นว่ากำลังครอบงำพระเจ้าหงสา ถึงขนาดทำให้พระองค์ทรงหมดความเคารพในชีวิตมนุษย์นั้น
 เป็นการแสดงให้เห็นผลร้ายของการที่มนุษย์ถูกครอบงำด้วยอำนาจดังกล่าว เพราะเมื่อมนุษย์ถูก
 ความโกรธเข้าครอบงำ และขาดซึ่งความเคารพในชีวิตของผู้อื่นก็จะสามารถเข่นฆ่ากันได้เหมือน
 ไม่ใช่มนุษย์และนั่นคือที่มาแห่งหายนะอันใหญ่หลวง นอกจากนั้นผู้ประพันธ์ยังได้วิจารณ์ไว้ว่า
 การที่ความโกรธเข้าครอบงำผู้ใดก็แสดงให้เห็นถึงความพ่ายแพ้ของผู้นั้น เป็นความพ่ายแพ้ต่อ
 อารมณ์ฝ่ายต่ำของตนเอง ซึ่งเป็นตัวต้นเหตุแห่งการกระทำในเชิงทำลายล้างของมนุษย์ทั้งต่อคน
 เองและผู้อื่น และนั่นคือสิ่งที่นำมาซึ่งการขาดสันติภาพของมนุษยชาติ

จะเห็นได้ว่าแนวคิดที่ปริศนิ พนมขงค์นำเสนอในตอนนี้อาจสอดคล้องกับปรัชญาของสันติวิธี
 โดยเฉพาะในแง่ของการ “เคารพในชีวิตของผู้อื่น” นั่นคือความคิดที่ว่าทุกชีวิตมีสิทธิในการดำรง
 ชีวิตอยู่ หรือ Survival ซึ่งเป็นหนึ่งในเงื่อนไขแห่งการเกิดสันติภาพในสังคมตามทัศนะของโยฮัน
 กัลดุง นอกจากนั้นการกล่าวถึงความเคารพในชีวิตอื่นของผู้ประพันธ์ตอนนี้อาจสอดคล้องกับการตี
 ความคำสอนทางพุทธศาสนาของกัลดุงที่ว่า คำสอนในเรื่อง “อนัตตา” ของพุทธศาสนาทำให้
 มนุษย์ก้าวข้ามพรมแดนของความเป็นตัวตนของตนไปยังตัวตนของชีวิตอื่น ทำให้เกิดความรู้สึกที่
 ว่ามีส่วนหนึ่งของชีวิตเราหรือส่วนหนึ่งของตัวเราอยู่ในชีวิตอื่น และมีส่วนหนึ่งของชีวิตอื่นอยู่ใน
 ตัวเรา (2538: 18) ดังนั้นมนุษย์ก็จะเกิดความรู้สึก “เคารพในชีวิตอื่น” และนั่นจะเป็นบ่อเกิดของ
 การหันเข้าหาวิธีการแห่งสันติในการแก้ปัญหาของมนุษย์ เพราะมนุษย์ไม่อาจใช้ความรุนแรงกับ
 ชีวิตอื่นที่มีส่วนหนึ่งของตนอยู่ในนั้น หลักการพื้นฐานในเรื่อง “ความเคารพในชีวิตอื่น” นี้ สอด
 คล้องกับหลักปฏิบัติของคานธีในเรื่องของ “อหิงสา” ด้วยเช่นกัน เพราะหลักการอหิงสาซึ่งคานธี
 ถือว่าเป็นวิธีการของสัตยาเคราะห์นั้น คือ การปฏิเสธที่จะทำร้ายผู้อื่น เนื่องจากความเชื่อที่ว่าพระเจ้า
 สถิตย์อยู่ในสรรพชีวิต เพราะฉะนั้นความศรัทธาในพระเจ้าต้องนำไปสู่การไม่ทำลายสรรพชีวิต
 ด้วย

นอกจากการแสดงให้เห็นโทษของความโกรธแล้ว ผู้ประพันธ์ยังได้แสดงให้เห็นถึงคำ
 สอนทางพระพุทธศาสนาในเรื่องการระงับความโกรธ และความเชื่อมั่นในการใช้ความดีชนะ

ความชั่ว ซึ่งเป็นหลักประกันสันติภาพของมนุษยชาติอีกด้วย โดยที่ผู้ประพันธ์นำเสนออย่างชัดเจนผ่านลักษณะและทัศนคติของตัวละครเอกคือ พระเจ้าจักรา

ในฉากที่พระเจ้าจักราทรงทราบถึงการบุกโจมตีเมืองกาญจนบุรีโดยพระเจ้าหงสา นั้น พระองค์ทรงรู้สึกโกรธอย่างมาก แต่ก็พยายามระงับความโกรธไว้ โดยการนึกถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในเรื่องราวของสาวกของพระองค์คือพระสารีบุตร ซึ่งถูกปีศาจร้ายกลั่นแกล้งโดยการทรมานด้วยกำลังที่“สามารถล้มช้างสูงเจ็ดศอกหรือทำลายภูเขาได้” (พระเจ้าช้างเผือก, น. 105) แต่ปีศาจคนนั้นก็ไม่สามารถทำอันตรายพระสารีบุตรได้ ทั้งนี้ด้วยบารมีแห่งความดีงามของพระสารีบุตรทำให้ท่านไม่ตกเป็นทาสของโทสจริตและกระทำการโต้ตอบปีศาจคนนั้น และขณะเดียวกันบารมีแห่งเมตตาธรรมและการให้อภัย ก็เป็นตัวปกป้องท่านให้พ้นจากการปองร้ายของปีศาจคนนั้นได้ และในเรื่องราวครั้งนั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสพุทธพจน์อันเป็นอมตะไว้ว่า

“ผู้มีจิตแกร่งดังหิน

ไม่มีอะไรผ่านเข้าไปได้ ไม่มีสิ่งใครบงกชได้

ผู้ซึ่งโลกก็สุขไม่สามารถทำให้คืนคืน

ผู้ซึ่งการข่มขู่ไม่ทำให้โกรธ

ผู้ฝึกฝนจิตดีแล้ว

ยังมีสิ่งร้ายใดมาเยือนเขาได้?” (พระเจ้าช้างเผือก, น.105)

คำสอนของพระพุทธเจ้าตอนนี้ เป็นเครื่องเตือนใจพระเจ้าจักราให้ทรงสามารถระงับความโกรธได้ และทรงตั้งพระทัยมั่นในการใช้ความคิดชนะความชั่วเหมือนที่พระสารีบุตรได้แสดงเป็นตัวอย่างไว้ เรื่องราวของพระสารีบุตรเป็นสัญลักษณ์ให้เห็นถึงชัยชนะแห่งธรรมะหรือความดีงามที่มีเหนืออธรรมหรือความชั่วร้าย ซึ่งเป็นคำสอนที่ผู้ประพันธ์ยึดมั่นและนำเสนออยู่ตลอดเวลา

นอกจากนั้นผู้ประพันธ์ยังเสนอความคิดไว้ด้วยว่า การที่มนุษย์จะเอาความคิดชนะความชั่ว นั้น คุณสมบัติประการสำคัญของผู้ต่อสู้คือ ความอดทน การให้อภัย และการไม่ตอบโต้ด้วยวิธีการที่ชั่วร้าย เพราะวิธีการที่ชั่วข่มไม่นำไปสู่ผลที่ดีงาม ดังนั้นในตอนที่พระเจ้าจักราทรงทราบเรื่องราวการบุกโจมตีของพระเจ้าหงสาในครั้งนี้ พระราชดำริของพระองค์ก็คือ

“...ในปัจจุบัน โยธยาต้องมั่นคงดังพระสารีบุตร เมื่อปีศาจคนที่อาศัยอยู่อีกฝาก เขาเข้ามาบุกรุกอย่างไรเหตุผล โยธยาจะส่งปีศาจกลับไปสู่ปรกด้วยความดีแห่งตนดังเช่นพระสารีบุตรได้กระทำแล้วนั่นแล...” (พระเจ้าช้างเผือก, น.105)

จะเห็นได้ว่าแนวคิดในเรื่องการเอาชนะความชั่วด้วยความดีหรือการไม่ตอบโต้ความชั่วด้วยวิธีการที่ชั่วร้าย เป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับปรัชญาของสันตวิธีย่างมากในแง่ที่สันตวิธิตำนึ่งถึง “วิธีการ” ควบคู่ไปกับ “เป้าหมาย” เสมอ การได้มาซึ่งสันติภาพในทัศนะของสันตวิธีย่อมจะต้องได้มาด้วยวิธีการแห่งสันติเท่านั้น ดังนั้นการใช้ความรุนแรงในการตอบโต้ความรุนแรงจึงไม่อาจยอมรับได้ในทัศนะของสันตวิธิ

4. คำสอนเรื่องความเมตตากรุณา และขันติธรรม

นอกจากการกล่าวถึงชัยชนะของธรรมะเหนืออำนาจแล้ว ในคำนำของนวนิยายผู้ประพันธ์ยังกล่าวถึงคำสอนสำคัญของพระพุทธองค์อีกประการ นั่นคือคำสอนเรื่อง “กรุณาธรรมและเมตตาธรรม” ซึ่งผู้ประพันธ์ระบุว่าเป็น “คำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งแม้กาลเวลาจะล่วงเลยมากกว่าสองพันสี่ร้อยปี ก็ยังเป็นประจักษ์ประทีปแห่งความกรุณาที่ฉายแสงนำทางจิตใจของมนุษยชาติทั้งมวลให้หลุดพ้นจากความหายนะ” (พระเจ้าช้างเผือก, คำนำ) แนวคิดเรื่องเมตตาธรรมนั้น ตามทัศนะของโยฮัน กัลตุง นักวิชาการทางสันติภาพที่ได้ศึกษาคำสอนทางพุทธศาสนาผ่านทฤษฎีสันติภาพ ได้ให้ทัศนะไว้ว่า หลักคำสอนเรื่อง เมตตากรุณา หรือ เมตตาธรรม ซึ่งเป็นหนึ่งในเบญจธรรมนั้นเป็นคำสอนสำคัญของพุทธศาสนาที่นำไปสู่สันติภาพ เพราะจากคำสอนนี้แสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนาไม่ได้ให้ความสำคัญกับหลักการเรื่องสันติภาพในเชิงปฏิเสธหรือสิ่งที่เป็นข้อห้ามเท่านั้น แต่คำสอนนี้นำมาซึ่งสันติภาพในเชิงปฏิฐานหรือข้อควรปฏิบัติเพื่อการเกิดสันติภาพด้วย ดังนั้นจึงไม่ใช่เป็นเพียงการละเว้นจากสงครามแต่เป็นเรื่องของความสัมพันธ์อันดีที่มนุษย์พึงมีต่อกัน (2538: 18) การที่มนุษย์ยึดมั่นในคำสอนเรื่องกรุณาธรรมและเมตตาธรรมนั้นจะนำมาซึ่งสันติภาพของมนุษยชาติ เพราะถ้าหากมนุษย์มีความเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันก็จะรู้จักการให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่มีความคิดมุ่งร้ายต่อกัน เมื่อมนุษย์มีความรักให้กับเพื่อนมนุษย์ด้วยกันรวมทั้งสรรพสิ่งที่อยู่ร่วมโลกก็จะไม่เกิดการเบียดเบียนหรือมุ่งทำลายกัน เกิดความปรารถนาดีต่อกัน เมื่อนั้นความสงบสุขหรือสันติภาวะก็จะตามมา ส่วนคำสอนทางพุทธศาสนาที่สำคัญมากและผู้ประพันธ์จะกล่าวถึงควบคู่กับคำสอนเรื่องความเมตตากรุณาเสมอ รวมทั้งได้แสดงตัวอย่างไว้ในแนวคิด คำพูด และการกระทำของตัวละคร คือคำสอนเรื่องขันติธรรม ทั้งนี้ถ้ามนุษย์มีขันติธรรม ก็จะมี ความพยายามในการเข้าใจผู้อื่น มองผู้อื่นในแง่ดี มีการให้เกียรติและยอมรับในความแตกต่างของผู้อื่น และมีความอดทนในการใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่น และนั่นจะนำมาซึ่งสันติภาพของมนุษย์ในที่สุด

ในตอนี่ 4 ซึ่งชื่อว่า “พระเจ้าจักราผู้รักสันติ” เป็นการนำเสนอหลัก “ขันติธรรม” ที่ชัดเจนมาก โดยเฉพาะขันติธรรมในการนับถือศาสนา โดยผู้ประพันธ์ได้เสนอผ่านคำเทศนาของพระสงฆ์ และพระคำรัสของพระเจ้าจักราขณะที่ทรงให้โอวาทแก่แขกชาวโปรตุเกสที่มาเข้าเฝ้าพระองค์ ตอนที่พ่อค้าชาวโปรตุเกสได้เล่าถึงการต่อสู้หรือการทำสงครามในดินแดนตะวันตกว่ามีสาเหตุมาจากการเผยแพร่ศาสนานั้น พระภิกษุผู้เป็นที่นับถือของพระเจ้าจักรา และร่วมอยู่ในพิธีการรับแขกเมืองได้กล่าวขึ้นว่า

“...เราจะต้องเคารพต่อทุกความเชื่อที่ต่างจากของเรา ขันติธรรมเป็นดังบุปผาอันงดงาม ประดับในคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาและเผ่าพันธุ์ของเรา เป็นการสอนมิให้เรารักศาสนาในทางที่ผิด หรือมิให้เราดูถูกหรือปรามาสศาสนาอื่นซึ่งเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง การกระทำความดีนั้นเป็นกฎแห่งพุทธศาสนา เพราะเมื่อผู้ใดดูถูกคุณค่าของศาสนาอื่น ผู้นั้นย่อมไม่ประสงค์ดีต่อศาสนานั้น และต่อศาสนาของตนเองด้วย ความสมานฉันท์เป็นสิ่งที่ดี และจะทำให้เกิดความก้าวหน้ารุ่งเรือง เพื่อทุกฝ่ายจักได้สามารถเรียนรู้ถึงศาสนาของผู้อื่นและรับฟังข้อคิดเห็นของผู้อื่นอย่างพึงพอใจ”(พระเจ้าช้างเผือก, น.41)

และในนวนิยายตอนเดียวกันนี้ ผู้ประพันธ์ก็ได้เสนอหลักคำสอนเรื่องขันติธรรมและเมตตาธรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์สันติภาพของโลกไว้ โดยเสนอผ่านพระราชาโหวาทของพระเจ้าจักราที่ทรงพระราชทานแก่ผู้มาเข้าเฝ้าดังนี้

“ขันติธรรมเป็นเพชรน้ำหนึ่งในมงกุฎของกษัตริย์ทั้งหลายในราชวงศ์โยชยา คุณธรรมข้อนี้ได้ให้วิญญูณแห่งการรักสันติแก่เรา ดังเช่นที่พระเจ้าอโศกมหาราชกล่าวไว้ในประกาศิตกฤษฎีกาว่า ชัยชนะทางธรรมย่อมยิ่งใหญ่กว่าชัยชนะทางสงคราม ในการสงครามมนุษย์ต้องประสบกับความรุนแรง การสูญเสียชีวิต การพลัดพรากจากคนรัก พวกเรามีความปรารถนาเช่นเดียวกับพระเจ้าอโศกมหาราช ในการรักษาสันติสุขแก่ทุกชีวิต เคารพต่อชีวิตและสันติภาพ การกระทำเช่นนี้คือชัยชนะแห่งธรรม ... นี้แหละคือชัยชนะอันแท้จริง ซึ่งทรงค่าทั้งในโลกนี้และโลกหน้า” (พระเจ้าช้างเผือก, น.42)

จะเห็นได้ว่าหลัก “ขันติธรรม” และ “เมตตาธรรม” เป็นคำสอนทางพุทธศาสนาที่สอดคล้องกับปรัชญาการต่อสู้แบบสันติวิธีอย่างมาก เช่น ในทัศนะของคานธีผู้นำเสนอหลักการเรื่องสัตยาเคราะห์ โดยการใช้อหิงสาในการต่อสู้อย่างเป็นรูปธรรม ปรัชญาการต่อสู้ของคานธี ตั้งอยู่บนพื้นฐานของขันติธรรมหรือความอดทน ซึ่งรวมความไปถึงความรักความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์

ด้วย เนื่องจากการมีขันติธรรมหรือความอดทนทั้งในแง่ของการเคารพในความแตกต่างของความเชื่อหรือศาสนา ในแง่ของความอดทนที่จะไม่ได้ตอบด้วยวิธีการที่รุนแรง และในแง่ของการแผ่เมตตาหรือมอบความรักนั้น จะนำมาซึ่งอหิงสธรรมหรือการไม่ใช้ความรุนแรงต่อชีวิตอื่น ซึ่งเป็นวิธีการสูงสุดของสันติวิธี ส่วนกัลตุงก็ได้ตีความหลักอหิงสาของพุทธศาสนาในแบบเดียวกับการตีความอหิงสธรรมของคานธี นั่นคืออหิงสธรรมจะเป็นบรรทัดฐานของการไม่ทำร้ายผู้อื่น โดยกัลตุงตีความควบคู่ไปกับหลักอนัตตาของพุทธศาสนาในแง่ที่ว่า การทำร้ายผู้อื่นก็เหมือนการทำร้ายตนเอง เพราะความค้ำประกันที่ว่าในทุกๆชีวิตย่อมมีส่วนหนึ่งของชีวิตอื่นรวมอยู่ด้วย

จะเห็นได้ว่าคำสอนเรื่องขันติธรรมและเมตตาธรรมที่ปรีดี พนมยงค์นำเสนอ นั้น มีความสอดคล้องกับปรัชญาของสันติวิธีอย่างสูง นอกจากนั้นการกล่าวถึงขันติธรรมในการนับถือศาสนา นั้น ก็เป็นคุณลักษณะที่สำคัญต่อสันติภาพของมนุษยชาติ เพราะในโลกใบนี้ก็มีผู้ที่มีความเชื่อต่างกันมากมายทั้งในรูปของลัทธิความเชื่อ ศาสนาและนิกายต่างๆ และถ้าค้ำประกันถึงปรับทางสังคมในขณะที่สร้างงานจะสังเกตได้ว่าการที่ผู้ประพันธ์เน้นถึงคุณธรรมในเรื่องขันติธรรมในการนับถือศาสนานั้น เป็นเสมือนการให้ข้อคิดแก่ผู้นำประเทศในขณะนั้นทางหนึ่ง เนื่องจากนโยบายชาตินิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ผู้นำทางการเมืองในขณะที่มีการสร้างงานวรรณกรรมและภาพยนตร์เรื่องนี้ นอกจากจะเน้นในเรื่องของชาตินิยมและเชื้อชาตินิยม โดยใช้นโยบายชาตินิยมไทยและต่อต้านคนจีน และการรวมเผ่าไทที่อยู่ในดินแดนต่างๆแล้ว (ดู ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2537: 194-202) ส่วนหนึ่งของนโยบายรัฐนิยมโดยเฉพาะฉบับที่ 3 (2482) เรื่องการเรียกชื่อชาวไทยฉบับที่ 9 (2483) เรื่องภาษาและหนังสือไทยกับหน้าที่พลเมืองดี และฉบับที่ 10 (2484) เรื่องการแต่งกายของประชาชนชาวไทย ได้สร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนในประเทศอย่างมาก โดยเฉพาะชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม ทั้งนี้เพราะรัฐนิยมฉบับดังกล่าวขัดแย้งกับวิถีการดำเนินชีวิตและบัญญัติทางศาสนาของชาวไทยมุสลิมอย่างมาก เช่น การที่รัฐบาลห้ามการแต่งกายตามบทบัญญัติศาสนา แต่ให้แต่งกายตามรูปแบบที่รัฐบาลกำหนดโดยอ้างความศิวิไลซ์หรือความเป็นสากล หรือการห้ามการพูด เขียน หรือเรียนภาษาอื่นที่ไม่ใช่ภาษาไทย ซึ่งส่งผลกระทบต่อทั้งชาวจีนในไทยและชาวไทยมุสลิม โดยเฉพาะต่อชาวไทยมุสลิมนั้นมีผลในเชิงความเชื่อทางศาสนาด้วย เพราะการเรียนรู้อาสนบัญญัติของชาวไทยมุสลิมส่วนมากจะใช้ภาษาอาหรับและภาษามลายู (ดู ปิยนาด นูนาค, 2534: 79-84, รong ศยามานนท์, 2520: 112-117 และ อิมรอน มะกู๊ด, 2538: 106-111) การที่ผู้นำดำเนินนโยบายโดยไม่คำนึงถึงขันติธรรมในทางศาสนาดังกล่าวอาจนำมาซึ่งความขัดแย้งของคนในชาติได้ ดังนั้นการนำเสนอคุณธรรมในเรื่องขันติธรรมทางศาสนาอาจเป็นความตั้งใจของผู้ประพันธ์ในการสะกิดเตือนผู้นำของประเทศ ในการดำเนินนโยบายด้านนี้ด้วยเช่นกัน

อีกตอนหนึ่งที่ผู้ประพันธ์ได้นำเสนอธรรมะเรื่องขันติธรรมและเมตตาธรรมอย่างชัดเจนมาก คือ ตอนที่ 19 ชื่อว่า “ขันติธรรมแห่งพระมหากษัตริย์” ตอนนี้เป็นฉากที่พระเจ้าจักรสามารถเอาชนะกองทัพของหงสาได้แล้วและทหารชาวหงสาก็ได้กลายเป็นเชลยของโยชยาเรียบร้อยแล้ว ขณะที่ทหารแห่งหงสากำลังหัววันวิดกกับชะตากรรมของตนเองอยู่นั้น พระเจ้าจักรทรงมองดูเชลยเหล่านั้นด้วยความเห็นใจ และทรงนึกถึงพุทธภาษิตบทหนึ่งที่ว่า “เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร” คำสอนข้อนี้ของพระพุทธองค์ทำให้พระเจ้าจักรทรงตัดสินใจพระทัยปล่อยเชลยทั้งหมดโดยตรัสกับบรรดาเชลยหรือทหารชาวหงสาเหล่านั้นว่า

“ทหารแห่งหงสาวดี! เข้าได้ถูกเกณฑ์มาทำสงครามกับข้า ซึ่งหวังเสมอที่จะได้อยู่กับพวกเจ้าอย่างสงบ เจ้าเป็นผู้แพ้อยู่ต่อหน้าพวกข้า แต่ข้าจะไม่คุมแค้นพวกเจ้าที่บังอาจทำร้ายพวกเรา กลับคืนบ้านเมืองของพวกเจ้าเถิด” (พระเจ้าข้างเฝือก, น.141)

พุทธภาษิตที่ว่า “เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร” ซึ่งผู้ประพันธ์ได้นำเสนอในตอนนี้ แสดงให้เห็นความตระหนักถึงความสำคัญของคำสอนเรื่องขันติธรรม เมตตาธรรม และการให้อภัยของผู้ประพันธ์ได้เป็นอย่างดี และคำสอนเหล่านี้ก็เป็นข้อปฏิบัติที่ส่งเสริมให้มนุษยชาติได้อยู่ร่วมกันอย่างสันติ ในปรัชญาของสันตวิธีนั้น หลักการในเรื่องความเมตตากรุณาและหลักขันติธรรม เป็นสิ่งที่มักจะอยู่คู่กันและส่งเสริมซึ่งกันและกันเสมอ แม้นักสันตวิธีสายสังคมาศศาสตร์ที่พยายามไม่นำพุทธวิธีการต่อสู้แบบสันตวิธีของตนเข้าไปเกี่ยวข้องกับคำว่า “ความเมตตากรุณา” และ “ขันติธรรม” เพราะเกรงว่าจะกลายเป็นเรื่องราวคำสอนทางศาสนา ก็ยังยอมรับว่า “การไม่เกลียดศัตรู” นั้นเป็นสิ่งที่จะช่วยส่งเสริมความสำเร็จของการต่อสู้แบบสันตวิธี

คติทางพุทธศาสนาที่ว่า “เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร” มีนัยของความเมตตากรุณาและขันติธรรมอยู่ร่วมกัน ทั้งนี้เนื่องจากหลักการดังกล่าวต้องอาศัยความมีขันติ คือความอดทนในการระงับความเคียดแค้นและความต้องการในการทำร้ายตอบต่อผู้ที่ทำร้ายเราเพื่อไม่ให้เกิดการตอบโต้ด้วยวิธีการที่รุนแรง และต้องอาศัยการแผ่เมตตาแก่ผู้ที่ทำร้ายเรา เป็นการเอาชนะความเกลียดด้วยความรัก หลักคำสอนดังกล่าวของพุทธศาสนาสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องอหิงสาของมหาตมะ คานธี ที่ต้องอาศัยความอดกลั้นหรือขันติธรรมในการไม่ทำร้ายฝ่ายตรงข้าม หรือการไม่ตอบโต้ด้วยการใช้ความรุนแรง แม้จะถูกกระทำด้วยความรุนแรงก็ตาม โศขีคัมมันอยู่ในแนวคิดเรื่องความรักความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ คานธีได้ให้คำอธิบายความสำคัญของกฎแห่งความรักความเมตตาที่มีต่อวิธีการแบบอหิงสาไว้ว่า

“การรักและเมตตาเฉพาะผู้ที่รักเรานั้น ไม่ใช่ข้อหิงสา การรักและเมตตาแก่ผู้ที่เกลียดเรานั้นแหละคือข้อหิงสา ข้าพเจ้าตระหนักดีว่าการปฏิบัติตนตามกฎแห่งความรักเช่นนี้ ไม่ใช่เรื่องง่าย แต่การกระทำความคิดความงามทุกอย่างล้วนเป็นเรื่องยากทั้งสิ้น การรักคนที่เกลียดเรานั้น เป็นเรื่องยากที่สุด แต่ด้วยพระกรุณาธิคุณของพระผู้เป็นเจ้า แม้แต่เรื่องยากที่สุดเช่นนี้ก็กลายเป็นเรื่องง่ายได้ หากเรามีกำลังใจแน่วแน่”(มหาตมา คานธี, 2539: 138)

กฎของความรักความเมตตาของมหาตมา คานธีนั้นสอดคล้องกับกฎของปฏิบัติการไร้ความรุนแรงของฮิน ชาร์ป ที่จะต้อง “ปฏิเสธที่จะเกลียด” (Refusal to Hate) ซึ่งเมื่อก้าวถึงกฎข้อนี้แม้ชาร์ปจะริบหรี่ให้เห็นว่าผู้เข้าร่วมในปฏิบัติการไร้ความรุนแรงนั้น ไม่จำเป็นจะต้องมีความรักให้แก่ศัตรู แต่ชาร์ปก็แนะนำว่าปฏิบัติการไร้ความรุนแรงจะมีประสิทธิภาพมากขึ้น หากผู้เข้าร่วมปฏิบัติการสามารถระงับตนเองไม่ให้เกลียดศัตรูหรือฝ่ายตรงข้ามของตนได้ และอาจจะเอาชนะใจฝ่ายตรงข้ามได้ทำให้เกิดการประนีประนอมขึ้นในที่สุด ดร. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ได้อธิบายแนวคิดนี้ของชาร์ปไว้ในบทความเรื่อง “Overcoming Illusory Division : Between Nonviolence as a Pragmatic Strategy and a Way of Life” ซึ่งเป็นบทความที่เสนอให้กับ International University of People’s Peace (IPUIP) ประเทศอิตาลี เมื่อเดือนสิงหาคม 1996 ว่า

“Sharp is quick to point out that his theory of nonviolence does not require its practitioners to ‘love’ their opponents. Nevertheless, he suggests that the effectiveness of nonviolent technique may be increased if the practitioners can refrain from hatred and hostility. An absence of ill will may increase the likelihood of the conversion mechanism to take place and win over the hearts of the opponents. Or when fighting state apparatus with nonviolence, an absence of hatred or hostility can help undermine the loyalty of the police and troops. As a result, their efficiency in carrying out orders to deal with nonviolent actionists may be seriously compromised.” (Chaiwat Satha-Anand, 1996: 15-16)

ในบทความชิ้นนี้ ดร. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ได้พยายามชี้ให้เห็นเส้นแบ่งที่เลื่อนลางระหว่างสันติวิธีในฐานะวิธีการ และสันติวิธีในฐานะวิถีชีวิต โดยผู้เขียนได้ยกตัวอย่างให้เห็นว่าในทางปฏิบัตินั้น บรรดานักสันติวิธีที่มีชื่อเสียงต่างก็ไม่สามารถแยกปฏิบัติการสันติวิธีในฐานะวิธีการ และในฐานะวิถีชีวิตออกจากกันได้อย่างเด่นชัด เนื่องจากสันติวิธีทั้งสองแบบนี้มีความเกี่ยวพันกันอย่างลึกซึ้งในภาคปฏิบัติ เพราะฉะนั้นนักวิชาการทางสังคมศาสตร์ผู้พยายามทำให้สันติวิธี

เป็นเรื่องของทฤษฎีอำนาจทางการเมืองอย่างอื่น ชาร์ป ก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่ากฎของศีลธรรมในเรื่องของความไม่เกลียดศัตรู(ชาร์ปหลีกเลี่ยงที่จะใช้คำว่า ความรักในศัตรู เพราะเกรงว่าจะทำให้ดูเป็นเรื่องของศาสนามากกว่าทฤษฎีทางการเมือง) ก็เป็นส่วนสำคัญที่ส่งเสริมให้ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงได้ผลดียิ่งขึ้น หรือในขณะเดียวกันผู้ที่ได้ชื่อที่ใช้สันติวิธีในฐานะของวิถีชีวิตอย่างมหาตมะ คานธี และมาร์ติน ลูเธอร์ คิง ก็ใช้สันติวิธีในฐานะของยุทธวิธีหรือวิธีการในการต่อสู้ทางการเมืองอยู่เสมอ และเป็นการใช้อย่างมีศาสตร์และศิลป์ มีการวางแผนที่ดีเยี่ยมไม่น้อยไปกว่าการต่อสู้ทางการเมืองของนักรัฐศาสตร์ หรือนักการทหาร

หลักคำสอนเรื่องความเมตตากรุณาในพุทธศาสนานี้ ในทัศนะของกัลดุงมองว่าเป็นหัวใจของพุทธศาสนาที่เอื้อต่อสันติภาพของส่วนรวมและเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดสันติภาพเชิงบวก เพราะเมตตาธรรมซึ่งเป็นหนึ่งในเบญจธรรมนั้นไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องของข้อห้ามแต่เป็นเรื่องของข้อควรกระทำ ซึ่งถ้ามนุษย์ถือปฏิบัติก็จะไม่เพียงก่อให้เกิดการละเว้นจากการทำสงคราม แต่คำสอนเรื่องนี้ยังมีไว้เพื่อความสัมพันธ์อันดีต่อกันระหว่างมนุษย์และสรรพสิ่งอีกด้วย กัลดุงมองว่าคำสอนในพุทธศาสนาไม่ได้เน้นที่การบรรลุธรรมของปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่มีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่การบรรลุธรรมของทุกๆชีวิต ซึ่งจะทำให้เกิดการพึ่งพาอาศัยกันในการใช้ชีวิต และก่อให้เกิดการรักษาสันติภาพร่วมกันของโลก นอกจากนั้นกัลดุงยังกล่าวถึงคำสอนเรื่องขันติธรรมว่าเป็นคำสอนที่ทำให้พุทธศาสนามีขันติธรรมต่อระบบความเชื่ออื่นๆ และเป็นการเปิดโอกาสให้มีการอยู่ร่วมกับความเชื่ออื่นอย่างสันติ และยังมีแนวคิดไปถึงการให้การช่วยเหลือความเชื่อและศาสนาอื่นๆ อันจะนำมาซึ่งสันติภาพเชิงบวกอีกด้วย

นอกจากนั้นพุทธภาษิตเรื่อง “เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร” ยังสอดคล้องกับปรัชญาของสันติวิธีในแง่ที่สอนให้ผู้ใช้สันติวิธีคำนึงถึงการระงับความรุนแรงด้วยการหยุดการตอบโต้ด้วยวิธีการที่รุนแรง ทั้งนี้ด้วยความคำนึงว่าการหยุดความรุนแรงนั้นจะเป็นบ่อเกิดของวิถีทางไปสู่สันติภาพ เพราะถ้ารบราฆ่าฟันก็ยังมี การโต้กลับด้วยความรุนแรง ฝ่ายตรงข้ามก็จะไม่ได้ถูกคิดถึงการระงับความรุนแรงของฝ่ายตน อย่างไรก็ตามสิ่งที่นักสันติวิธีต้องคำนึงคือการไม่ใช้ความรุนแรงนั้นอาจได้รับการโต้กลับด้วยความรุนแรงก็ได้ ดังนั้นนักสันติวิธีจึงต้องมีคุณสมบัติที่สำคัญมากอีกประการคือความกล้าหาญและความอดทนที่จะเผชิญกับความรุนแรงของฝ่ายตรงข้ามโดยไม่ย่อท้อ และด้วยความเชื่อมั่นว่าการไม่ใช้ความรุนแรงเท่านั้นที่จะระงับความรุนแรง และนำมาสู่การแก้ปัญหาอย่างแท้จริง รวมทั้งนำมาซึ่งสันติภาพที่ถาวร ในแง่ของความกล้าในการเผชิญหน้ากับความรุนแรงนั้น คานธีได้กล่าวไว้อย่างอย่างชัดเจนในปรัชญาของอหิงสาในแบบของคานธี ซึ่งสอดคล้องกับคำสอนที่ว่า “เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร” อย่างมาก นั่นคือหลักการที่ว่าอหิงสานั้นมีสมรรถภาพพร้อมที่จะจับจุ่มคู่ต่อสู้หรือใช้ความรุนแรงกับคู่ต่อสู้ได้ แต่อหิงสาจะไม่ทำเช่น

นั่น เพราะหลักการของอหิงสาคือการฝึกและบังคับใจ โดยไม่ยอมให้มีการทำร้ายหรือแก้แค้น นอกจากนั้นคานธียังกล่าวด้วยว่าการให้อภัยซึ่งเป็นปรัชญาสำคัญของการไม่จองเวรนั้น เป็นคุณธรรมที่สูงกว่าการใช้กำลังและการแก้แค้น เพราะในทัศนะของคานธีทั้งการใช้กำลังและการแก้แค้นนั้น เกิดจากความอ่อนแอและความกลัว ดังนั้นคนที่ไม่กลัวยอมไม่โกรธ ไม่เกลียดและไม่ปองร้ายผู้ใด คานธีกล่าวว่าอหิงสาและความขลาดนั้นไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้ และคนที่มีอาวุธไว้ในครอบครองมากก็คือคนที่มีความขลาดมากนั่นเอง เพราะอาวุธในทัศนะของคานธีคือเครื่องหมายของความกลัวและความขลาด ดังนั้นอหิงสาที่แท้จริงจะเกิดขึ้นไม่ได้หากยังมีความขลาดและความกลัวหลงเหลืออยู่ (คู มหาคมา คานธี, 2539: 161)

ส่วนคำสอนของพุทธศาสนาเรื่องการให้อภัย อันเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการไม่จองเวรกันนั้น ในคำนำของนวนิยายผู้ประพันธ์ก็ได้กล่าวไว้ด้วยเช่นกัน โดยกล่าวถึงเรื่องราวของ พระเจ้าข้างเผือก ว่าเป็นการดำเนินตามคำสอนของพระพุทธองค์ในเรื่องการให้อภัยและการไม่จองเวรต่อกัน หรือการลืมเรื่องราวความบาดหมางในอดีต โดยได้บรรยายไว้ว่า

“พระเจ้าข้างเผือก เป็นการจำลองเรื่องราวในสมัยโบราณกาลของบรรดาประเทศแถบตะวันออก ยุคที่คนทั้งชาติจะถูกฮือขึ้นจับอาวุธ เพียงแต่เมื่อพระเจ้าแผ่นดินบัญชาโดยไม่จำเป็นต้องรู้สาเหตุนอกจากจะต้องปฏิบัติตามบัญชานั้น อาณาประชาราษฎร์เหล่านี้แหละ ที่ปัจจุบันได้รับแสงสว่างจากคำสอนของพระพุทธองค์ และได้ตระหนักถึงโมหจริตของบรรพบุรุษ พวกเขาได้ซาบซึ่งถึงการให้อภัยและการลืมเรื่องราวในอดีตกาล และไม่ว่าจะเป็นผู้ถูกรุกราน ผู้รุกราน ผู้ชนะหรือผู้แพ้ ก็ได้หันมาร่วมแรงร่วมใจกันสมัครสมานฉันท์ เพื่อกิจการอันเป็นประโยชน์ต่อมนุษยชาติทั้งปวง” (พระเจ้าข้างเผือก, คำนำ)

นอกจากหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาในประเด็นต่างๆที่ยกตัวอย่างมาแล้ว ในฉากสุดท้ายของเรื่องที่มีชื่อว่า “สันติภาพนิรันดร์” ผู้ประพันธ์ได้เน้นย้ำถึงคำสอนทางพุทธศาสนาที่ส่งเสริมให้เกิดความคิดเรื่องสันติภาพที่สำคัญอีกครั้ง นั่นคือ การนำเสนอพุทธภาษิตที่ว่า “นตฺถิ สนฺติปรํ สุขํ ” หมายความว่า “ไม่มีสุขใดเสมอด้วยความสงบ” และดูเหมือนว่าพุทธภาษิตบทนี้เป็นอีกบทหนึ่งที่ปรีดี พนมยงค์ยึดมั่นอยู่ตลอดชีวิตการทำงานและตลอดอายุขัย โดยพบว่านอกจากการกล่าวถึงพุทธภาษิตบทนี้ไว้ในเรื่องพระเจ้าข้างเผือกแล้ว ปรีดี พนมยงค์ยังได้กล่าวถึงพุทธภาษิตบทนี้ในข้อเขียนอื่นอีกด้วย

นอกจากการแสดงออกของตัวละคร และการแฝงแนวคิดเรื่องสันติภาพไว้ในความคิด การกระทำ และคำพูดของตัวละครดังได้ยกตัวอย่างไปแล้ว การนำเสนอแนวคิดสันติภาพและสันติ

วิธีที่ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาซึ่งปรากฏในแง่อื่นอีก โดยเฉพาะในนวนิยาย เช่น การที่ผู้ประพันธ์สร้างภูมิหลังของตัวละครเอกคือ พระเจ้าจักรา ให้เป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงจำเริญพระชันษาในวัด โดยมีพระสงฆ์ซึ่งชราภาพเป็นผู้อบรมสั่งสอนและเลี้ยงดู นอกจากนั้นยังให้ภูมิหลังไว้ อีกด้วยว่าในระหว่างอยู่ที่วัดนั้น พระเจ้าจักราก็ได้ “ทรงแสดงถึงพระปัญญาในการศึกษาพุทธศาสนาและปรับพระองค์เข้ากับกฎเกณฑ์ทุกประการของศาสนา” (*พระเจ้าช้างเผือก*, น.10) การสร้างตัวละครเอกคือพระเจ้าจักราให้มีทัศนคติที่ฝังใฝ่ในคำสอนของพระพุทธองค์ ทำให้ตัวละครตัวนี้เป็นเหมือนตัวแทนทางความคิดของปรีดี พนมยงค์ ในการนำเสนอให้เห็นว่าคำสอนทางพุทธศาสนาคือวิถีทางที่จะได้มาซึ่งสันติภาพ และเนื่องจากการสร้างสันติภาพเป็นหน้าที่ของผู้นำ ดังนั้นผู้นำในอุดมคติของปรีดี พนมยงค์จึงต้องมีลักษณะเหมือนพระเจ้าจักราในแง่ที่ต้องรู้จักการนำธรรมของพระพุทธองค์มาใช้ในการสร้างสรรค์สันติภาพให้แก่ผู้ได้ปกครองและเพื่อนมนุษย์ จะเห็นได้ว่าการให้ภูมิหลังของตัวละครเอกเช่นนี้ แสดงให้เห็นถึงค่านิยมของผู้ประพันธ์ที่ยึดถือในหลักคำสอนทางพุทธศาสนาว่าเป็นทางออกในการแก้ปัญหา ดังนั้นผู้ประพันธ์จึงใช้มาตรฐานทางพุทธศาสนาเป็นฐานในการตัดสินใจการกระทำต่างๆของตัวเอกอยู่เสมอ รวมทั้งใช้เป็นมาตรฐานในการสร้างลักษณะนิสัย ค่านิยม ที่แสดงออกมาทางคำพูดและความคิดของตัวละครอีกด้วย

ลักษณะสำคัญอีกประการที่แสดงให้เห็นอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อการนำเสนอแนวคิดสันติภาพและสันติวิธีของปรีดี พนมยงค์ในเรื่อง *พระเจ้าช้างเผือก* คือการสร้างตัวละครที่เป็นพระสงฆ์ ซึ่งนอกจากจะทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงให้แก่ผู้ประพันธ์ในการนำเสนอแนวคิดเรื่องสันติภาพและสันติวิธีในทัศนะของพุทธศาสนาแล้ว ตัวละครพระสงฆ์ยังทำให้แนวคิดทางพุทธศาสนาปรากฏเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนขึ้น โดยการเป็นสัญลักษณ์แห่งความสงบหรือสันติสุขแห่งพระนิพพานซึ่งเป็น “สันติภาวะ” หรือ “สันติภาพ” ที่ถาวร

อิทธิพลทางคำสอนของพุทธศาสนาที่มีส่วนสำคัญในการนำเสนอแนวคิดหลักในเรื่อง *พระเจ้าช้างเผือก* นอกจากจะเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นความสนใจในคำสอนทางพุทธศาสนาของผู้ประพันธ์แล้ว ยังเป็นการนำเสนอแนวคิดที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคมไทย เนื่องจากพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่อยู่ในชีวิตประจำวันของคนไทยเป็นส่วนใหญ่ การนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาเป็นตัวแทนในการนำเสนอความคิดเรื่องสันติภาพและสันติวิธี จึงเสมือนการสะกิดเตือนผู้ที่หลงลืมหลักธรรมของพระพุทธองค์ในแง่ของการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของมนุษยชาติ ให้ได้หันมาตระหนักถึงคำสอนในแง่นี้ของพระพุทธองค์มากขึ้น เนื่องจากเหตุการณ์ทางการเมืองทั้งภายในและภายนอกประเทศในขณะที่มีการสร้างงานนั้น กำลังคุกรุ่นไปด้วยบรรยากาศแห่งสงคราม ดังนั้นการที่ปรีดี พนมยงค์พยายามสะกิดเตือนให้เพื่อนร่วมชาติและเพื่อนร่วมโลก โดย

เฉพาะผู้นำของประเทศต่างๆ ได้ตระหนักถึงโทษภัยของสงคราม และเรียนรู้ที่จะใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา มากกว่าการใช้ความรุนแรง จึงมีความสอดคล้องกับยุคสมัยหรือบริบททางสังคมในขณะนั้นอย่างยิ่ง

4.2 อิทธิพลจากทัศนะทางการเมือง

4.2.1 ทัศนะทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์

เนื่องจากผู้ประพันธ์นวนิยายและสร้างภาพยนตร์เรื่อง *พระเจ้าช้างเผือก* เป็นผู้ที่ทำงานทางการเมือง จึงพบว่าทัศนะทางการเมืองมีอิทธิพลอย่างมากต่อการนำเสนอแนวคิดเรื่องสันติภาพและสันติวิธีของผู้สร้างงาน โดยจะเห็นความเกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่องระหว่างทัศนะทางการเมืองที่ส่งผลต่อการนำเสนอความคิดในเชิงสันติภาพและสันติวิธีในเรื่อง *พระเจ้าช้างเผือก* นอกจากนี้ยังพบว่าในฐานะนักการเมืองนั้น ปรีดี พนมยงค์ดำเนินนโยบายทางการเมืองที่ฝักใฝ่ในสันติภาพและมุ่งเน้นการใช้สันติวิธีเป็นส่วนใหญ่

ความสนใจทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์ ก่อกำเนิดมาจากพื้นฐานทางครอบครัว จากการที่ได้พบเห็นความเป็นจริงในชีวิตของราษฎรส่วนใหญ่ของประเทศที่เรียกกันว่า “กระดูกสันหลังของชาติ” คือชาวนามาตั้งแต่ยังเป็นเด็กและยังใช้ชีวิตอยู่ในจังหวัดอยุธยาบ้านเกิด เนื่องจากบิดาคือ นายเสียง พนมยงค์ ก็เป็นชาวนา ดังนั้นภาพความยากลำบากของราษฎรส่วนใหญ่ของประเทศจึงอยู่ในความทรงจำของปรีดี พนมยงค์ ตลอดมา และเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความสนใจเรื่องราวของสังคมการเมืองตั้งแต่ยังเป็นเด็ก ดังที่ เฉลิมเกียรติ ฝืนวณ ได้วิเคราะห์ไว้ในหนังสือ *ความคิดทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์* ในเรื่อง “ชีวิตและงานทางการเมือง ของ ปรีดี พนมยงค์” ว่า

“อาชีพทำนาของนายเสียง พนมยงค์ ได้มีส่วนก่อจิตสำนึกทางสังคมของบุตรชาย-ปรีดี พนมยงค์-ตั้งแต่ในช่วงวัยเด็ก ดังที่ท่านปรีดี ได้กล่าวถึงช่วงระยะนั้นว่า ‘...ผมเริ่มจำความได้เมื่ออายุประมาณ 3-4 ขวบ สภาพของสังคมไทยที่ผมประสบพบเห็นที่พอจำได้ก็คือ สังคมไทยเมื่อประมาณ พ.ศ. 2446-2447 เป็นต้นมา... บิดาผมเลือกอาชีพทำนาจึงประสบชะตากรรมอย่างชาวนา ซึ่งกระทบถึงความเป็นอยู่ของครอบครัว ผมประสบพบเห็นความอึดคักของบิดามารดา และเมื่อไปอยู่กับบิดาก็พบเห็นความอึดคักของชาวนาทั่วไป’...” (เฉลิมเกียรติ ฝืนวณ, 2529)

การที่ปรีดี พนมยงค์เริ่มความสนใจทางการเมืองของตนจากความรู้สึกที่ต้องการต่อสู้เพื่อ ความยุติธรรมในสังคมเป็นปัจจัยสำคัญส่วนหนึ่งที่ทำให้ปรีดี พนมยงค์มีความคิดทางการเมืองใน ลักษณะที่ก้าวหน้าและเป็นปัจจัยที่ทำให้ปรีดี พนมยงค์ได้ก้าวเข้ามาเป็นผู้นำในการปฏิวัติเพื่อการ เปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ.2475 และจะพบว่าจิตสำนึกในการทำงานเพื่อความเป็นธรรม ในสังคมและการเรียกร้องให้ได้มาซึ่งสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาพ และภราดรภาพของคนใน สังคม ซึ่งเป็นพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตยนั้น ปรากฏชัดเจนตลอดเวลาในแนวทางการทำ งานทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์

อย่างไรก็ตาม ปรีดี พนมยงค์เรียกปรัชญาทางการเมืองของตนเองว่า “สังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย” (Scientific Democratic Socialism) โดยให้เหตุผลไว้ว่าเพราะ ประชาธิปไตยและสังคมนิยมควรมีพื้นฐานเป็นวิทยาศาสตร์ ปรีดี พนมยงค์กล่าวว่าปรัชญาทาง การเมืองของตนเองนั้นตั้งอยู่บนหลัก 5 ประการ คือ เอกราชของชาติ อธิปไตยของชาติ สันติภาพ ความเป็นกลาง และความไพบุลย์ของประชาชนพร้อมด้วยประชาธิปไตยของประชาชน (ปรีดี พนมยงค์, 2525: 61-62)^{*}

วรรณกรรมและภาพยนตร์เรื่อง *พระเจ้าช้างเผือก* เป็นความพยายามอีกรูปแบบหนึ่งของ ปรีดี พนมยงค์ ในการนำเสนอแนวคิดทางการเมืองที่ยึดมั่นอยู่ในอุดมการณ์แห่งสันติภาพ การ กล่าวถึงเอกราชและอธิปไตยของชาติ การนำเสนอนโยบายความเป็นกลางของประเทศไทย (ดู 3.4) นอกจากนั้นยังมีการกล่าวถึงความไพบุลย์ของประชาชน (ดู 5.3.2) จะเห็นได้ว่าการนำเสนอ ความคิดเหล่านี้ มีความสอดคล้องกับปรัชญาทางการเมืองแบบสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ ประชาธิปไตยของปรีดี พนมยงค์อย่างมาก

เมื่อศึกษาถึงการทำงานทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์ พบว่านโยบายหลักที่มักจะได้รับ การกล่าวถึงเสมอคือนโยบายในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างมนุษยชาติ การจะทำให้มนุษย์ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันตินั้น ต้องเริ่มจากสันติภาพของคนในชาติเดียวกันก่อน และการ ดำเนินนโยบายทางการเมืองเพื่อให้เกิดภาวะแห่งสันติภาพได้นั้น ต้องเริ่มจากทัศนคติที่ฝั่สันติของ ผู้นำของชาติ ปรีดี พนมยงค์คือตัวอย่างหนึ่งของผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้นำ ผู้ซึ่งได้พยายามสร้างสรรค์

* อ่านคำอธิบายเรื่อง “ปรัชญาสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย” ของปรีดี พนมยงค์ได้ใน เฉลิมเกียรติ ศิวณวล. 2529. *แนวคิดทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์*. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง. หน้า 299-321.

สันติภาพให้เกิดขึ้นกับคนในชาติของคนและมนุษยชาติโดยส่วนรวม รวมทั้งพยายามส่งเสริมให้มีการใช้สันติวิธีโดยเฉพาะในด้านนโยบายทางการเมือง

จากการศึกษาถึงภารกิจทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์ไม่ว่าขณะที่ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในตำแหน่งใดก็ตาม สิ่งที่ปรีดี พนมยงค์ยึดมั่นเสมอในการทำงานทางการเมืองคือการสร้างสันติสุขให้แก่ประชาชน ผลงานเรื่อง *พระเจ้าช้างเผือก* แม้จะประพันธ์และสร้างเป็นภาพยนตร์ขณะดำรงตำแหน่งทางการเมืองในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง แต่ผลงานชิ้นนี้นับได้ว่าเป็นการนำเสนอแนวนโยบายทางการเมืองระหว่างประเทศในทัศนะของปรีดี พนมยงค์ที่เด่นชัดมาก กล่าวได้ว่าเป็นลักษณะการนำเสนอนโยบายทางการเมืองของผู้มีบทบาททางการเมืองในอีกลักษณะหนึ่ง โดยการใช้สื่อทางวรรณกรรมและภาพยนตร์

ผู้วิจัยพบว่าบรรยากาศทางสังคมการเมือง สถานภาพของประชาชนในสังคม รวมทั้งชีวประวัติของผู้ประพันธ์ ล้วนมีส่วนสำคัญในการทำความเข้าใจงานชิ้นนี้ ทั้งนี้เพราะปัจจัยต่างๆ ที่กล่าวมามีส่วนที่ทำให้ *พระเจ้าช้างเผือก* ปรากฏต่อสายตาสาธารณชนทั้งในรูปของนวนิยายและภาพยนตร์ และเนื่องจากผู้ประพันธ์เป็นคนในวงการการเมือง มีตำแหน่งเป็นผู้บริหารระดับสูงของประเทศ และจากคำนำของหนังสือที่ผู้ประพันธ์บันทึกไว้ว่าตนเองได้สร้างงานชิ้นนี้ขึ้นเพื่ออุทิศให้กับสันติภาพ และจากการกล่าวถึงงานชิ้นนี้ในอีกหลายๆ ที่ต่อมาในงานเขียนทางการเมืองเล่มอื่นๆ ของผู้ประพันธ์ แสดงให้เห็นว่าปรีดี พนมยงค์ มีความตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะใช้วรรณกรรมและภาพยนตร์เรื่องนี้ เป็นสื่อในการนำเสนอความคิดทางการเมืองของตนเอง โดยมีความมุ่งมั่นที่จะเผยแพร่ความคิดในเรื่องสันติภาพและส่งเสริมการใช้สันติวิธีที่ปรีดี พนมยงค์เชื่อมั่นว่าจะนำมาซึ่งประโยชน์สุขของคนในชาติและของมนุษยชาติโดยส่วนรวม ดังนั้นจึงพบว่าแม้ปรีดี พนมยงค์จะไม่ใช่นักประพันธ์หรือผู้สร้างภาพยนตร์ แต่ด้วยเจตนารมณ์ดังกล่าวทำให้ได้อุทิศเวลาอันมีค่าในการสร้างสรรค์งานชิ้นนี้ขึ้น โดยหวังว่าสิ่งที่ตนเองนำเสนอจะเป็นเครื่องสะกิดเตือนให้ผู้นำทางการเมืองของประเทศต่างๆ ได้เห็นภัยของการใช้ความรุนแรง และได้เห็นคุณประโยชน์ของการยึดมั่นในวิธีการแบบสันติ และหวังว่าประชาคมโลกจะได้เห็นความยึดมั่นในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของไทยกับนานาอารยประเทศ

ปรีดี พนมยงค์ ได้กล่าวถึงนโยบายขณะดำรงตำแหน่งทางการเมืองว่าตนเองได้ยึดมั่นในนโยบายการอยู่ร่วมกันอย่างสันติกับประเทศต่างๆ เสมอมา และได้พยายามเผยแพร่ความคิดของตนเองอยู่ตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นการกล่าวสุนทรพจน์ตามที่ต่างๆ การทำเอกสารเผยแพร่ หรือแม้แต่การลงแรงและลงทุนเขียนนวนิยายและสร้างภาพยนตร์เรื่อง *พระเจ้าช้างเผือก* ดังที่ปรีดี

พนมขงค์ได้บันทึกไว้ในหนังสือเรื่อง *ชีวิตผันผวนของข้าพเจ้าและ 21 ปีที่ลี้ภัยในสาธารณรัฐราษฎรจีน* ว่า

“ข้าพเจ้าได้กล่าวสุนทรพจน์ทางวิทยุหลายครั้ง ได้เขียนเผยแพร่เอกสารหลายชิ้นที่แสดงถึงอุดมคติที่ข้าพเจ้ายึดถือในเรื่องการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ตลอดจนสันติภาพแห่งโลก ดังเช่นที่ข้าพเจ้าได้บรรยายไว้ในหนังสือเกี่ยวกับประเทศสยามที่สงบ และในบทภาพยนตร์เรื่อง ‘พระเจ้าช้างเผือก’

อันที่จริงแล้ว ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ประมุขรัฐของประเทศต่างๆที่มีระบอบการปกครองทางการเมืองและสังคมที่แตกต่างกัน ได้แสดงความพึงพอใจในนโยบายเป็นมิตรกับประชาชนในประเทศนั้นๆ และในมิตรภาพเช่นนี้ ประเทศเหล่านี้ได้แสดงออกซึ่งความพอใจ โดยได้มอบเครื่องอิสริยาภรณ์ชั้นสูงแก่ข้าพเจ้า ในฐานะที่ได้สร้างความสัมพันธ์ฉันมิตรระหว่างประเทศสยาม และประเทศที่เกี่ยวข้อง...” (2529: 42-43)

นอกจากนั้นยังได้เล่าถึงภารกิจทางการเมืองขณะที่เดินทางไปเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศต่างๆไว้ในหนังสือเล่มเดียวกันนี้ และเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนถึงการดำเนินนโยบายทางการเมืองระหว่างประเทศของรัฐบาลคณะราษฎรในช่วงแรกที่ยึดมั่นในแนวทางสันติวิธี และแสดงให้เห็นความพยายามของปรีดี พนมขงค์ในการปฏิบัติภารกิจเพื่อการนี้ ดังที่ท่านได้บันทึกไว้ว่า

“ปี พ.ศ. 2479 หลังจากได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายแล้ว รัฐบาลในสยาม ‘คณะราษฎร’ เห็นว่า ถึงเวลาแล้วที่ควรจะหาทางยกเลิกสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาค ที่รัฐบาลภายใต้การปกครองระบบแบบเก่าได้ถูกบังคับให้ลงนามไว้ ตลอดจนหาทางลดอัตราดอกเบี้ยในการกู้ยืมเงินที่รัฐบาลเก่าได้ทำสัญญาไว้กับธนาคารอังกฤษแห่งหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลในขณะนั้นจึงได้มอบหน้าที่ให้ข้าพเจ้าไปพบผู้นำประเทศมหาอำนาจต่างๆ ในยุโรป อเมริกา และเอเชีย เพื่อเจรจาอย่างสันติกับประเทศเหล่านี้...” (2529: 31)

“การเจรจาอย่างสันติ” ที่กล่าวถึงนั้น ต่อมาได้รับความสำเร็จอย่างมากโดยอังกฤษได้ลดอัตราดอกเบี้ยให้ประเทศสยามจากร้อยละหกเหลือร้อยละสี่ และสยามก็ได้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่เคยเสียไปให้กับชาติมหาอำนาจต่างๆกลับคืนมา และในการเดินทางครั้งนี้เช่นกันที่ปรีดี พนมขงค์ได้บันทึกถึงการเข้าพบและพูดคุยกับนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่น โดยบันทึกได้แสดงให้เห็นถึงนโยบายทางการเมืองระหว่างประเทศของรัฐบาลสยามและอุดมการณ์ของปรีดี พนมขงค์ ที่

ไม่เห็นด้วยกับการแบ่งแยกผิวและนโยบายเชื้อชาตินิยม เพราะถือว่าเป็นบ่อเกิดของการแตกแยกของมนุษยชาติ และได้ยื่นข้อคิดในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของนานาชาติ ดังที่ท่านได้บันทึกไว้ว่า

“ข้าพเจ้าได้สนทนาเรื่องกิจการทางการเมือง และเศรษฐกิจระหว่างประเทศสยาม และญี่ปุ่นกับนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่น ซึ่งประกอบขึ้นด้วยกลุ่มนายทหารหรือผู้สนับสนุนทหาร นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นได้พยายามชักจูงให้ข้าพเจ้าเห็นด้วยกับการรวมตัวกันของกลุ่มประเทศเอเชีย เพื่อต่อต้านประเทศผิวขาว ข้อนี้ข้าพเจ้าปฏิเสธที่จะเข้าร่วมด้วย เพราะในความเห็นของข้าพเจ้าเราไม่ควรมีความคิดเรื่องถือผิวหรือเชื้อชาติ แต่ควรยึดมั่นในความคิดที่ชนทุกชาติอยู่ร่วมกันอย่างสันติในโลกได้ โดยไม่มีการถือผิวหรือเชื้อชาติ...” (2529: 40)

ความคิดในเรื่องการอยู่ร่วมกันอย่างสันติโดยไม่มีการถือผิวหรือเชื้อชาตินั้น เป็นอุดมการณ์ที่ปรกติ พนมยงค์มันอยู่ตลอดเวลา และปรากฏอย่างชัดเจนเมื่อปรกติ พนมยงค์ได้มีทำที่ปฏิเสธการเข้าร่วมกับรัฐบาลทหารญี่ปุ่นที่มีนโยบายการ “ร่วมวงไพบูลย์แห่งเอเชีย” และได้ใช้อำนาจทางทหารเข้ายึดครองประเทศต่างๆ ในช่วงที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2

เมื่อกลับมาจากการเดินทางรอบโลกในปี พ.ศ. 2479 นั้น ปรกติ พนมยงค์ได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และในโอกาสนั้นก็ได้นำนโยบายการเมืองที่เป็นกลางและยึดหลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติกับประเทศต่างๆ ตลอดเวลา ดังที่ท่านได้บันทึกไว้ว่า

“หลังจากที่ข้าพเจ้าเดินทางกลับมาประเทศสยามแล้ว ข้าพเจ้าเกิดความรู้สึกเช่นเดียวกับนักการเมืองชาติอื่นในสมัยนั้น คือ ความขัดแย้งที่ใช้อาวุธได้เริ่มขึ้นในญี่ปุ่น อิตาลี และเยอรมนี และได้แผ่ขยายออกไปทั่วโลก เหตุนี้เองข้าพเจ้าจึงคิดว่า ในฐานะที่ประเทศเราเป็นเพียงประเทศเล็กๆ เราควรมีนโยบายต่างประเทศที่ก่อปรด้วยเหตุผล โดยการวางตัวเป็นกลาง หรือที่เราเรียกในปัจจุบันว่า นโยบายไม่ฝักใฝ่กับประเทศใดๆ ก็ตามที่มิภาวะขัดแย้งอยู่ และวิธีที่ดีที่สุดก็คือ ควรพยายามที่จะใช้หลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติกับทุกประเทศที่มีระบอบการปกครองทั้งทางการเมืองและสังคมที่แตกต่างกัน...” (2529: 42)

จะเห็นได้ว่าจิตสำนึกส่วนตัวของปรกติ พนมยงค์ที่ต้องการให้มนุษยชาติได้อยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยมีพื้นฐานอยู่ที่ความเป็นธรรมทางสังคมการเมือง เป็นตัวผลักดันสำคัญที่ทำให้นักการเมืองผู้นี้ทุ่มเทชีวิตทั้งชีวิตของตนเองเพื่องานทางการเมือง และเป็นที่ยอมรับอย่างชัดเจนในการ

ดำเนินนโยบายทางการเมืองการปกครองของปรีดี พนมยงค์ ที่ได้พยายามทำให้ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นดินแดนแห่งเสรีภาพ เสมอภาค และภราดรภาพ และแนวคิดดังกล่าวเหล่านั้นก็ปรากฏอย่างชัดเจนในวรรณกรรมและภาพยนตร์เรื่อง *พระเจ้าช้างเผือก* ซึ่งถือเป็นเครื่องมือทางการเมืองอีกชิ้นหนึ่งที่ปรีดี พนมยงค์ได้พยายามสร้างขึ้น ทั้งนี้ด้วยความหวังว่านโยบายทางการเมืองที่ฝักใฝ่ในสันติภาพของประเทศไทยนั้นจะได้เป็นที่รับรู้ในระดับนานาชาติ และจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ประชาชนคนไทยผู้บริสุทธิ์ได้รับความปลอดภัยจากอันตรายของสงครามที่กำลังคุกคามอยู่ทุกมุมโลกในขณะนั้น

4.2.2 ทศนะทางการเมืองที่ปรากฏในเรื่อง *พระเจ้าช้างเผือก*

จากการศึกษาตัวงานวรรณกรรมและภาพยนตร์พบความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์ และแนวคิดเรื่องสันติภาพที่ได้รับการนำเสนอในงานชิ้นนี้อย่างชัดเจน รวมทั้งมีการนำเสนอให้มีการใช้สันติวิธีเป็นทางเลือกที่สำคัญในทางการเมือง โดยผู้สร้างงานได้พยายามสอดแทรกแนวความคิดทางการเมืองในแง่ต่างๆ ของตนเองที่จะส่งผลต่อการเกิดสันติภาพ และการใช้นโยบายที่เอื้อต่อแนวทางการใช้สันติวิธีของมนุษยชาติไว้ตลอดเวลา เช่น การนำเสนอปรัชญาการเมืองในเรื่อง “ความรักชาติและการเสียสละเพื่อส่วนรวม” และความคิดในเรื่อง “ภราดรภาพ” หรือการอยู่ร่วมกันฉันท์พี่น้อง

1. แนวคิดเรื่องความรักชาติและการเสียสละเพื่อส่วนรวม

ผู้ประพันธ์ได้เสนอแนวคิดนี้ผ่านตัวละครเอกฝ่ายชายคือ พระเจ้าจักรา และตัวเอกฝ่ายหญิง คือ เรณู บุตรีของท่านเสนาบดีกรมวัง รวมทั้งตัวละครอื่นๆ เช่น บรรดาข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ และแม่เต่าในตัวละครประกอบที่มีบทบาทเพียงไม่กี่ฉาก เช่น ท่านเจ้าเมืองกาญจนบุรี

ความสำนึกในเรื่องความรักชาติและการเสียสละเพื่อส่วนรวม เป็นคุณลักษณะที่พบได้ในตัวพระเจ้าจักรา ตัวละครเอกของเรื่องที่ไม่เคยแสวงหาความสุขหรือความเพลิดเพลินส่วนตัว จะเห็นได้ว่าพระราชภารกิจของพระเจ้าจักรานั้น เป็นไปเพื่อความสุขของอาณาประชาราษฎร์ ดังที่พระเจ้าจักราได้ตรัสกับพระภิกษุผู้เป็นอาจารย์ถึงหน้าที่ของพระเจ้าแผ่นดินว่า

“พระเจ้าแผ่นดินจักต้องแสดงให้ประชาราษฎร์ ประจักษ์ถึงคุณความดีของพระองค์ว่ามีได้ทรงหมกมุ่นอยู่กับความสุขส่วนพระองค์.....จักต้องแสดงให้ประชา

ราษฎรประจักษ์ว่าทรงสามารถสละประโยชน์ส่วนตัว เพื่อประโยชน์ส่วนรวม...”
(พระเจ้าข้างเือก, น.31-32)

จะเห็นได้ว่าการตีความภารกิจของพระมหากษัตริย์ในทัศนะของปรีดี พนมยงค์ มีความสอดคล้องกับการตีความของนักสันติวิธีอย่างมหาตมะ คานธี ในส่วนหนึ่ง นั่นคือขณะที่ปรีดี พนมยงค์มองว่ากษัตริย์จะต้องทำหน้าที่เพื่อส่วนรวมโดยการเสียดสละความสุขส่วนพระองค์นั้น คานธีได้ตีความภารกิจของกษัตริย์ในหลักการของศาสนาฮินดูว่าเป็นการรับใช้มนุษยชาติหรือในแง่หนึ่งคือการรับใช้ประชาชน เพราะหน้าที่ของมนุษย์ในทัศนะของคานธีคือการรับใช้มนุษยชาติ ดังนั้นหน้าที่ของกษัตริย์ซึ่งเป็นมนุษย์คนหนึ่งก็คือการรับใช้มนุษยชาติ โดยในทัศนะของคานธีนั้น การกระทำเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงพลังแห่งสัจจะ ซึ่งเป็นปรัชญาการต่อสู้ของคานธี โดยคานธีถือว่า “สัจจะ หรือสัจจะนั้นเป็นสัจจะสูงสุดที่แสดงถึงเอกภาพของชีวิตทั้งหมด และเป็นการแสดงออกในรูปลักษณ์แห่งความรักและการรับใช้สรรพสัตว์” (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2533: 86)

นอกจากนั้นในคำพูดของ เรณู ตัวละครเอกฝ่ายหญิงที่ดูเหมือนจะไม่ได้มีบทบาทอะไรมากมายนักในเรื่อง ก็จะพบการนำเสนอแนวคิดดังกล่าวของผู้ประพันธ์ผ่านทางตัวละครตัวนี้ เช่น ในตอนที่เรณูกำลังถูกแต่งตั้งเป็นราชินีกิตติมศักดิ์ เนื่องจากพระเจ้าจักราทรงทนการรบเร้าเรื่องทีเสนาบดีกรมวังพ่อของเรณูต้องการให้พระองค์มีมเหสี และให้มีนางสนมจำนวนถึง 365 คนตามโบราณราชประเพณีไม่ไหว เรณูได้รับการแต่งตั้งเป็นราชินีกิตติมศักดิ์ โดยไม่มีเบี้ยหวัดเงินปี หรือแม้แต่ตำแหน่งส่วนพระองค์ ทั้งนี้เพื่อเป็นการตัดความรำคาญต่อท่านเสนาบดีกรมวัง แม้เหตุการณ์จะเป็นดังกล่าว แต่เรณูก็ไม่ได้โกรธพระเจ้าจักรา กลับเข้าใจที่พระองค์มีความมุ่งมั่นในการทำงานเพื่อบ้านเมือง ดังนั้นเธอจึงทูลต่อพระเจ้าจักราว่า

“ควรมิควรแล้วแต่จะทรงโปรดเพคะ ถึงหม่อมฉันจะเป็นเพียงราชินีกิตติมศักดิ์ ก็ขอให้หม่อมฉันได้ทูลว่า การเลี้ยงดูนางสนมทั้ง 365 นางนั้น จะเป็นการสิ้นเปลืองพระราชทรัพย์อย่างมาก พระราชทรัพย์เหล่านี้ควรจะนำไปใช้ในการส่งเสริมความกินคืออยู่ดีให้แก่ประชาราษฎร์ และความรุ่งเรืองของประเทศ” (พระเจ้าข้างเือก, น.148)

คำพูดและทัศนะดังกล่าวของเรณูทำให้พระเจ้าจักราทรงพอพระทัยในตัวเธอมาก และทรงประจักษ์ชัดว่าเรณูคือคนที่เข้าใจพระองค์มากที่สุด เหตุนี้จึงทรงเกิดความประทับใจโดยเฉพาะในความเฉลียวฉลาดและความงามสง่าของเธอทั้งๆที่พระองค์ไม่เคยทรงสนพระทัยในรูปโฉมที่งดงามของเธอก่อนเลย ดังนั้นท้ายที่สุดจึงได้ทรงแต่งตั้งเธอเป็นพระมเหสีหรือราชินีตัวจริงแห่งอยุธยา

จะเห็นได้ว่าผู้ประพันธ์ได้สอดแทรกแนวคิดในเรื่องความรักชาติและการเสียสละเพื่อส่วนรวมไว้ตลอดเวลา แม้แต่ใช้เป็นเกณฑ์ในการเลือกคู่ชีวิตของพระเจ้าจักรา โดยเหตุแห่งความพอพระทัยที่พระองค์ทรงมีต่อราชินีของพระองค์ก็คือความรักที่เธอมีให้กับประเทศชาติและราษฎร รวมทั้งความเฉลียวฉลาดของเธอ

ในอีกฉากที่ผู้ประพันธ์นำเสนอแนวคิดเรื่องความรักชาติและการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม คือ ฉากที่ทหารแห่งหงสากำลังโจมตีเมืองกาญจนบุรี เมืองหน้าด่านของอโยธยา แม้เจ้าเมืองกาญจนบุรีจะรู้ว่ากำลังพลของตนเองกำลังอ่อนแอลงทุกที แต่ท่านก็ยังยืนยันให้ชาวเมืองทุกคนสู้ตาย ดังที่ท่านได้สั่งทหารของท่านว่า “ไม่ว่าอย่างไร จงสู้อยู่ตรงที่ของพวกเจ้า ตายตรงที่เข้ายืนนั่นแหละ” (พระเจ้าช้างเผือก, น.86) นี่คือการสั่งที่ประกาศความกล้าหาญในการปกป้องอธิปไตยของชาติ แม้จะต้องแลกด้วยเลือดเนื้อและชีวิต

แนวคิดเรื่องการสละชีพเพื่อชาติที่นำเสนอในเรื่อง *พระเจ้าช้างเผือก* ในตอนนี้ แม้จะไม่ใช่การนำเสนอในลักษณะของการต่อสู้โดยใช้สันติวิธี เพราะผู้ถูกรุกรานได้ต่อสู้ผู้รุกรานโดยใช้อาวุธและความรุนแรง แต่ในแง่ของความกล้าหาญและการยอมตนเพื่อปกป้องอธิปไตยของชาตินั้น จะเห็นได้ว่านักสันติวิธีและผู้ที่ไม่ใช่นักสันติวิธีมีความคิดตรงกันในเรื่องหนึ่งคือการยอมเจ็บปวดหรือแม้แต่ยอมสละชีพของตนได้เพื่อส่วนรวม แต่สิ่งที่นักสันติวิธีแตกต่างจากผู้ที่ไม่ใช้สันติวิธีคือถึงแม้จะยอมสละชีพของตน แต่นักสันติวิธีจะงัดเวทที่จะคร่าชีวิตของผู้อื่น แม้ในแง่ของเหตุผลเพื่อความชอบธรรมในการป้องกันตนเองก็ตาม

ผู้ประพันธ์ได้นำเสนอความคิดในการยอมพลีชีพเพื่อชาตินี้อีกครั้ง ในฉากที่บรรดาข้าราชการชั้นผู้ใหญ่กำลังปรึกษากันเรื่องการเข้ามาโจมตีของกษัตริย์หงสา ท่านขุนวังหรือเสนาบดีกรมวัง ซึ่งโดยปกติตลอดทั้งเรื่องจะเป็นคนที่พยายามให้พระเจ้าจักราทรงเลือกบรรดานางสนมให้ครบ 365 คนตามโบราณราชประเพณี และพยายามจะนำเสนอลูกสาวของตนให้เป็นราชินีของพระเจ้าจักรา บัดนี้ได้แสดงความมุ่งมั่นในการปกป้องบ้านเมืองของตนแม้ด้วยชีวิต ท่านมหาเสนาบดีกรมวังกล่าวว่า “...และเมื่อจำเป็นก็ยอมสละชีพ เราจะต้องไม่ทรยศต่อประชาราษฎร์ด้วยการยอมจำนนอย่างสิ้นศักดิ์ศรี เราพอใจในการเสียสละยิ่งกว่าอยู่อย่างสงบแต่ไร้เกียรติ” (*พระเจ้าช้างเผือก*, น. 98)

ผู้ประพันธ์ได้นำแนวคิดในเรื่องความรักชาติและการเสียสละเพื่อส่วนรวมนี้อย่างชัดเจนอีกครั้งในฉากการสู้รบระหว่างกษัตริย์แห่งอโยธยาและกษัตริย์แห่งหงสา เมื่อพระเจ้าจักราทรง

ประกาศที่จะสู้รบกับพระเจ้าหงสาแบบตัวต่อตัวด้วยวิธีการยุทธหัตถี ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เป็นการเสียเลือดเนื้อของบรรดาข้าราชการบริพาร และเนื่องจากในความคิดของพระเจ้าจักรานั้น การเกิดสงครามหาใช่เป็นความต้องการของประชาชนไม่แต่เป็นเพราะความกระหายสงครามของผู้นำเท่านั้น ดังที่พระเจ้าจักราได้ทรงประกาศกับบรรดาทหารของพระองค์ทั้งหลายที่อุทยานกำลังจะได้รับชัยชนะในการรบว่า

“เอาหละ ทุกคนหยุดอยู่กับที่ ข้าจะทำพระเจ้าหงสาวดี ประลองยุทธ์อย่างถูกผู้ชายอย่าทำร้ายทหารศัตรู จับเป็นเชลยได้ถ้าพวกเขาต้องการ แต่จำไว้ให้คิดเราไม่ได้มาเพื่อสู้กับชาวหงสา เรามาสู้กับประมุขพวกเขาเท่านั้น”(พระเจ้าช้างเผือก, น.130)

ในฉากที่พระเจ้าจักราทรงได้รับชัยชนะต่อการกระทำยุทธหัตถีกับพระเจ้าหงสาแล้วนั้น พระองค์ก็ได้ทรงปล่อยบรรดาทหารหงสาให้เป็นอิสระและทรงประกาศกับกองทัพแห่งหงสาวว่า

“จงเล่าขานให้ลูกหลานของเจ้าฟังถึงเรื่องในวันนี้ เรื่องของกษัตริย์ต่อกษัตริย์ทรงกระทำยุทธหัตถีกัน เพื่ออนุชนรุ่นหลังจะได้รับรู้และกำชับผู้นำของตนให้กระทำเยี่ยงนี้บ้าง หากพวกเขาจำต้องต่อสู้กัน ด้วยวิถีทางนี้เท่านั้นจึงจะทำให้ชนทั้งสองในโลกได้รอดพ้นจากสงครามอันไร้ประโยชน์และความเดือดร้อนที่ไม่จำเป็น...” (พระเจ้าช้างเผือก, น. 141)

จากตัวอย่างที่ยกมาจะพบว่าแนวคิดทางการเมืองในเรื่อง “ความรักชาติและการเสียสละเพื่อส่วนรวม” เป็นประเด็นสำคัญมากประเด็นหนึ่งที่ผู้ประพันธ์นำเสนออยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้ก็ด้วยความคิดที่ว่าถ้าหากผู้นำและประชาชนของชาติใดมีความคิดดังกล่าว ก็จะนำมาซึ่งสันติภาพของบ้านเมืองในที่สุด เพราะถ้าทุกคนมีความรักในชาติบ้านเมืองและมีความเสียสละเพื่อบ้านเมืองของตนอย่างพร้อมเพรียงแล้ว ประโยชน์สุขก็จะตกแก่บ้านเมืองของตนนั่นเอง

เฉลิมเกียรติ ผิวนวล ได้วิเคราะห์ไว้ในหนังสือ *แนวคิดทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์* ในแนวคิดเรื่องความรักชาติและการเห็นผู้อื่นเป็นส่วนรวมของปรีดี พนมยงค์ว่า

“สปิริตของการไม่เห็นแก่ตัว และความเห็นแก่ผู้อื่นเป็นส่วนรวมนี้ ปรากฏชัดเจนมาตั้งแต่ในความคิดระยะแรกของท่านปรีดีแล้ว ท่านได้เสนอ ‘หลักกฎหมายทั่วไป’ ในคำอธิบายกฎหมายปกครอง ว่าคือเรื่อง ‘สิทธิมนุษยชน’ ซึ่งประกอบด้วย เสรีภาพ สมภาพ และภราดรภาพ ลักษณะประการสุดท้ายคือ ความช่วยเหลือกันฉันพี่น้อง กล่าวคือ เมื่อ

มนุษย์อยู่ร่วมกันก็จำเป็นต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน....นอกจากนี้ใน *เค้าโครงฯ* ยังปรากฏถ้อยคำอย่าง ‘การรักตัว’ (Egoism) กับ ‘การรักชาติ รักผู้อื่นที่เป็นที่ร่วมชาติ’ (Altruism)....สำหรับท่านปรีดี มนุษย์ไม่ใช่สัตว์ที่แสวงหาความสุขเพลิดเพลินส่วนตัว หากแต่เขามีสติปัญญาและความสำนึกที่จะตระหนักถึงตนเอง ในฐานะที่มีส่วนรับผิดชอบต่อเพื่อนมนุษย์และต่อสังคมส่วนรวม” (2529: 332-333)

นอกจากนั้นในหนังสือเล่มเดียวกันนี้ เฉลิมเกียรติ ผิวนวลได้กล่าวถึงแนวความคิดเรื่องความรักชาติและการเสียสละเพื่อส่วนรวมที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่อง *พระเจ้าช้างเผือก* ไว้ โดยได้กล่าวถึงภาพของตัวละครเอก คือ พระเจ้าจักรา ว่า

“ภาพพจน์ของพระเจ้าช้างเผือก (พระเจ้าจักรา) กษัตริย์แห่งอโยธยา (Ayodaya) เป็นศัพท์บาลีเก่า ซึ่งหมายถึงการปลอดจากสงคราม คือ ความสันติ) คือผู้ที่อุทิศพระองค์เพื่อสวัสดิภาพของชาติ ผู้ที่ปกป้องอาณาจักรของพระองค์ด้วยพระแสงดาบของพระองค์เองเมื่อมีภัยต่ออาณาจักร พระองค์จะต่อสู้อย่างกล้าหาญ ‘เพราะพระองค์ทรงรักสันติภาพ’ สำหรับท่านปรีดี วรรณกรรมชิ้นนี้เป็นเรื่องของชายชนะที่ธรรมะมีต่อการใช้กำลัง จุดหมายสูงสุดก็คือ การเห็นแก่ส่วนรวม การรักผู้อื่นที่เป็นที่ร่วมชาติ การอุทิศตัวเองเพื่อสันติภาพ วรรณกรรมเรื่องนี้ได้ระบุว่าอุทิศให้กับสันติภาพ” (2529: 334)

ตัวอย่างที่ยกมาแสดงให้เห็นแนวคิดทางการเมืองที่สำคัญของปรีดี พนมยงค์ นั่นคือ “ความรักชาติและการเสียสละเพื่อส่วนรวม” ซึ่งปรีดี พนมยงค์ยึดมั่นอยู่เสมอในการทำงานทางการเมืองและเป็นแนวคิดสำคัญที่ปรีดี พนมยงค์เห็นว่าจะนำมาซึ่งสันติสุขของคนในสังคม อย่างไรก็ตาม สิ่งที่สำคัญอย่างมากในแนวคิดเรื่องความรักชาติในทัศนะของปรีดี พนมยงค์ ก็คือ “ความรักชาติ” ในทัศนะของปรีดี พนมยงค์ไม่ใช่ “ความจงรักภักดี” เพราะในขณะที่สอนเรื่องความรักชาตินั้น ปรีดี พนมยงค์ได้ตีความเรื่องความรักชาติในแง่ของการเห็นแก่ส่วนรวมเป็นสำคัญไม่ใช่ความรักชาติที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเชิดชูชาติของตนเองและข่มเหงชาติอื่น ทั้งนี้จะดูได้จากนโยบายทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์ที่มุ่งการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในระหว่งนานาชาติโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างในทางชาติพันธุ์หรือทัศนะทางการเมือง สิ่งที่น่าทึ่งที่นักการเมืองท่านนี้คำนึงถึงมากที่สุดคือสันติภาพของมนุษยชาติ ครอบงำที่ลัทธิทางการเมืองนั้นไม่ได้ขัดแย้งกับความสงบสุขของประชาชนหรือมนุษยชาติ ครอบงำนั้นทุกประเทศก็สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และสามารถร่วมมือร่วมใจกันในการสรรค์สร้างประโยชน์สุขแก่มนุษยชาติได้

ในประเด็นเรื่อง “ความรักชาติ” (Patriotism) ซึ่งต่างจากลัทธิคลั่งชาติ หรือเชื้อชาตินิยม (Racism) นี้ ปรีดี พนมยงค์ได้กล่าวไว้ว่า

“ เป็นทัศนะประชาธิปไตยที่รักทุกคนชาติและเชื้อชาติที่ประกอบเป็น“ชาติ”เดียวกัน ครอบคลุมดินแดนประเทศเดียวกันคือเป็นปิตุภูมิ (Patrie) เดียวกัน มีความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจอันเป็นรากฐานของสังคมเดียวกัน ขอมเสียดสละส่วนตัวเพื่อชาติปิตุภูมิเป็นส่วนรวม...” (อ้างถึงใน เฉลิมเกียรติ ผิวนวล, 2529: 313)

จะเห็นได้ว่าทัศนะของปรีดี พนมยงค์นั้น “ความรักชาติ” ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นประชาธิปไตย ที่ชนทุกเชื้อชาติซึ่งครอบครองผืนแผ่นดินเดียวกันมีความรู้สึกร่วมกัน และในความคิดของปรีดี พนมยงค์นั้นสิ่งนี้จะนำมาซึ่งความเป็นเอกภาพของคนในชาติ และนำมาซึ่งสันติสุขอย่างแท้จริง

2.ความคิดเรื่องกราดรภาพ

นอกจากประเด็นในเรื่อง “ความรักชาติและการเสียดสละเพื่อส่วนรวม” ที่ได้ยกตัวอย่างไปแล้ว แนวคิดเรื่อง “กราดรภาพ” หรือการอยู่ร่วมกันฉันท์พี่น้อง เป็นอีกประเด็นที่ปรีดี พนมยงค์ย้ำเสมอไม่ว่าในขณะที่เป็นอาจารย์อยู่ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ในขณะที่ทำงานทางการเมือง รวมทั้งในนวนิยายและภาพยนตร์เรื่อง *พระเจ้าช้างเผือก* จากคำบอกเล่าของศาสตราจารย์ จิตติ ดิงศักดิ์ ในการอภิปรายเรื่อง “ปรีดี พนมยงค์ : ชีวิตและผลงาน” เนื่องในงาน “วันปรีดี พนมยงค์” ณ หอศิลป์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2529 จะพบกับแนวคิดอีกประการหนึ่งของปรีดี พนมยงค์ ที่ส่งเสริมให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ นั่นคือความคิดในเรื่อง “กราดรภาพ” ซึ่งศาสตราจารย์จิตติได้เล่าว่าในขณะที่ท่านเรียนกฎหมายอยู่กับอาจารย์ปรีดีนั้น สิ่งที่อาจารย์ย้ำอยู่เสมอคือเรื่องของกราดรภาพหรือการอยู่ร่วมกันฉันท์พี่น้อง ดังที่ท่านได้ยกตัวอย่างคำสอนของอาจารย์ปรีดีในวิชา กฎหมายปกครอง ว่า

“ผมอยากจะเรียนข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นผลจากกฎหมายปกครอง ที่ท่านสอนอยู่ คือ ในขณะนั้นเรายังไม่มีความคิดเรื่อง เสรีภาพ เรื่องเสมอภาพ เรื่องกราดรภาพ อะไรพวกนี้เกือบจะว่าไม่เคยได้ยินเสียด้วยซ้ำไป แต่ว่าท่านเป็นคนที่น่าศรัทธา หรือบอกว่า เสรีภาพ เสมอภาพ กราดรภาพ เข้ามาใส่ในกฎหมายการปกครองให้เราได้รู้กันขึ้นมาได้ ทั้งๆที่มันไม่ใช่เป็นเรื่องกฎหมายการปกครองโดยเฉพาะ มันเป็นเรื่องกฎหมายรัฐธรรมนูญมากกว่า แต่ว่าเป็นที่เข้าใจกันว่าท่านต้องการจะให้เกิดความคิดเรื่องเสรีภาพ เสมอภาพ

ภราดรภาพขึ้นมาในประเทศไทย นี่เป็นข้อสำคัญอันหนึ่งที่ผมอยากกราบเรียนคือ เมื่อมีการปฏิวัติฝรั่งเศส เกิดคำสามคำนี้ขึ้นมา ท่านเอาสามคำนี้ขึ้นมาบรรจุลงไปในคำสอนกฎหมายการปกครองว่า คนเรานี้ก็มีเสรีภาพ มีเสมอภาพ มีภราดรภาพ แต่ความสำคัญที่สุดมันอยู่ที่คำสุดท้ายคือคำว่า ภราดรภาพ...คือการอยู่ร่วมกันฉันท์พี่น้อง เดิมนั้นเราสนใจคำว่าเสรีภาพกับเสมอภาพ ส่วนภราดรภาพลืมเสียเลยไม่รู้ว่ามีอะไร แต่ท่านให้เห็นว่าความสำคัญที่สุดนั้นมันอยู่ที่ภราดรภาพนี้ คือว่าความอยู่ด้วยกันฉันท์พี่น้อง ปรับเข้าไปในหลักเรื่องปกครอง ในหลักเรื่องกฎหมายหน้าที่ของประชาชน ที่จะต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นหน้าที่ต่อประเทศชาติ ไม่ใช่ว่าจะหลงอยู่แต่เสรีภาพหรือเสมอภาพเท่านั้น...นี่ก็เป็นข้อซึ่งควรคิดเอาไว้ว่า ความสำคัญของบ้านเมืองนั้น อยู่ที่ภราดรภาพนี้ยิ่งกว่าอะไรทั้งหมด คิดเพียงแต่เสรีภาพ เสมอภาพ แล้วก็มันอยู่กันไม่ได้หรอก มันต้องมีภราดรภาพกำกับ เป็นสิ่งซึ่งท่านเน้นให้เห็นในการสอนกฎหมายการปกครอง...” (จิตติ ดิงศกัทธิ์, 2539: 6-7)

จากการศึกษาด้วยทวารณกรรมเรื่อง *พระเจ้าช้างเผือก* พบว่าแนวความคิดดังกล่าวได้รับการนำเสนออยู่ตลอดเวลา นอกจากการที่ผู้ประพันธ์สร้างให้ตัวเอกคือพระเจ้าจักราเป็นผู้ที่รักชาติเสียสละตัวเองเพื่อส่วนรวมดังที่ได้วิเคราะห์ไปแล้ว แนวคิดสำคัญที่ปรากฏออกมาจากการกระทำของพระเจ้าจักรา คือ แนวคิดในเรื่องของภราดรภาพ หรือ การอยู่ร่วมกันฉันท์พี่น้อง ทั้งนี้จะเห็นได้จากพระราชภารกิจและพระดำรัสของพระเจ้าจักรา ในตอนที่ทรงได้รับชัยชนะจากการกระทำยุทธหัตถีกับพระเจ้าหงสา ซึ่งแทนที่พระเจ้าจักราจะทรงให้ทหารของพระองค์จับทหารหงสามาเป็นเชลยในฐานะผู้แพ้สงคราม พระเจ้าจักรากลับทรงประกาศให้กองทัพของทั้งสองประเทศปรองดองกัน เข้าใจกันและมีความปรารถนาดีต่อกัน เพราะในทัศนะของพระเจ้าจักราซึ่งแท้ที่จริงคือทัศนะของปรีดี พนมยงค์นั้น การอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์เท่านั้นที่จะนำมาซึ่งสันติภาพอย่างถาวรและเป็นประโยชน์ต่อมนุษยชาติอย่างแท้จริง ดังที่ปรีดี พนมยงค์ได้เขียนไว้ในคำนำของนวนิยายเรื่องนี้ว่า *พระเจ้าช้างเผือก* เป็นการจำลองเหตุการณ์ของบรรดาประเทศในดินแดนตะวันออก ที่คำสั่งของพระเจ้าแผ่นดินมีความสำคัญมากถึงขนาดที่ว่า สามารถทำให้ประชาชนทั้งชาติลุกขึ้นมาต่อสู้กับต่างชาติได้โดยไม่จำเป็นต้องทราบสาเหตุแห่งการต่อสู้ นั้น แต่ผู้ประพันธ์ก็ได้สรุปว่าในที่สุดแล้ว

“...อาณาประชาราษฎร์เหล่านี้แหละ ที่ปัจจุบันได้พบแสงสว่างจากคำสอนของสมเด็จพระพุทธองค์และได้ตระหนักถึงโมหจริตของบรรพบุรุษ พวกเขาได้ซาบซึ้งถึงกาวให้อภัยและการลืมเรื่องราวในอดีตกาล และไม่ว่าจะเป็นผู้ถูกรุกราน ผู้รุกราน ผู้ชนะหรือผู้

แพ้ว ก็ให้หันมาร่วมแรงร่วมใจกันสมัครสมานฉันท์เพื่อกิจการอันเป็นประโยชน์ต่อมนุษยชาติทั้งมวล...” (พระเจ้าข้างเือก, คำนำ)

จะเห็นได้ว่าสังคมที่มีสันติภาพได้ในทัศนะของปรีดี พนมยงค์ ประชาชนจะต้อง “ร่วมแรงร่วมใจกันสมัครสมานฉันท์” และนี่คือความคิดในเรื่องภราดรภาพหรือการช่วยเหลือกันฉันท์พี่น้อง ซึ่งเป็นวิถีที่อยู่ในคำขวัญของระบอบประชาธิปไตยที่ปรีดี พนมยงค์ให้ความสำคัญมากที่สุด ในขณะที่ปัจจุบันนี้เมื่อนึกถึงคำขวัญของระบอบประชาธิปไตย คนส่วนใหญ่ก็มักจะให้ความสำคัญแต่กับคำว่า เสรีภาพ และเสมอภาค โดยลืมคำนึงถึง “ภราดรภาพ” หรือ การอยู่ร่วมกันฉันท์พี่น้อง ซึ่งนับวันจะหาได้ยากยิ่งในสังคมแห่งการแก่งแย่งเช่นปัจจุบัน นอกจากนั้นแนวคิดในเรื่องภราดรภาพหรือความเป็นพี่น้องที่ปรีดี พนมยงค์ยึดมั่นเป็นอุดมการณ์ที่สำคัญทางการเมืองนั้น ยังสอดคล้องอย่างมากกับแนวคิดสันติวิธีในแง่ที่มองว่าการแก้ปัญหาความขัดแย้งคือการเผชิญหน้ากับปัญหาด้วยจุดยืนของสันติวิธีซึ่งแตกต่างกับจุดยืนของผู้ที่มองคู่อริว่าเป็นฝ่ายตรงข้าม เพราะสันติวิธีมีจุดยืนที่สำคัญคือการมองว่าอีกฝ่ายเป็นพี่น้องของตนเอง ดังนั้นควรถือว่าฝ่ายคู่อริเป็นเสมือนพี่น้อง หรือลูกหลานของตนเอง และใช้วิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกันเหมือนเป็นการแก้ปัญหากันระหว่างพี่น้อง (มารค ตามไท, 2539: 55) นอกจากนั้นโยฮัน กัลตุงก็ได้กล่าวไว้ในลักษณะที่ใกล้เคียงกันในการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ โดยมองว่าความสัมพันธ์แบบ “เพื่อน” จะเป็นตัวนำที่ดีไปสู่การใช้สันติวิธี เพราะความสัมพันธ์ดังกล่าวจะเป็นตัวลดช่องว่างระหว่างความเป็น “เขา” และความเป็น “เรา” และจะทำให้การแก้ไขข้อขัดแย้งเป็นไปได้ง่ายขึ้น (Johan Galtung, 1989: 14) จะเห็นได้ว่าในทัศนะของสันติวิธีนั้นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่น่าไปสู่สันติภาพคือการลดช่องว่างระหว่างกันของมนุษย์ ดังนั้นความคิดในเรื่องความเป็นพี่น้องหรือภราดรภาพและความคิดในเรื่องความสัมพันธ์แบบเพื่อนต่างเป็นส่วนเกื้อหนุนต่อการใช้สันติวิธีและการเกิดสันติภาพของมนุษย์

จากข้อวิเคราะห์ข้างต้นจะเห็นได้ว่าแนวคิดทางการเมืองที่ปรากฏในเรื่องพระเจ้าข้างเือกคือแนวคิดเรื่อง “ความรักชาติและการเสียสละเพื่อส่วนรวม” และแนวคิดเรื่อง “ภราดรภาพ” หรือการอยู่ร่วมกันฉันท์พี่น้องนั้น เป็นทัศนะและอุดมการณ์ทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์ที่นำมาซึ่งสันติภาพของคนในสังคม และสะท้อนทัศนะในเรื่องสันติภาพและแสดงให้เห็นทัศนะที่โน้มเอียงไปในทางการใช้สันติวิธีของผู้สร้างงานได้เป็นอย่างดี และนอกจากจะมีการนำเสนอแนวคิดเหล่านั้นไว้ในนวนิยายแล้ว การกิจสำคัญประการหนึ่งของปรีดี พนมยงค์ในฐานะนักการเมืองคือการพยายามทำให้แนวคิดทั้งหลายที่ได้กล่าวไปปรากฏออกมาเป็นรูปธรรม ดังจะดูได้จากนโยบายทางการเมืองที่ปรีดี พนมยงค์ได้ดำเนินตลอดระยะเวลาแห่งการทำงาน และถึงแม้เมื่อต้องถูกกระทำจากความอยุติธรรมในสังคมไทย นักการเมืองผู้นี้ก็ยังยืนหยัดในอุดมการณ์ของตนเอง และ

พยายามอย่างต่อเนื่องเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของมนุษยชาติ ดังที่ปรีดี พนมยงค์ได้บันทึกไว้ในหนังสือ *ชีวิตฉันสวนของข้าพเจ้า และ 21ปีที่ลี้ภัยในสาธารณรัฐราษฎรจีน* ถึงเรื่องราวในชีวิตช่วงที่ต้องลี้ภัยทางการเมืองอยู่ที่บ้านชานกรุงปารีสว่า

“ในฐานะที่ข้าพเจ้าเป็นผู้สนับสนุนนโยบายการอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างชาติต่างๆ ที่มีระบอบการปกครอง การเมือง และสังคมที่แตกต่างกัน ข้าพเจ้าจึงคงรักษาความสัมพันธ์ฉันมิตรกับสถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐราษฎรจีน และสำนักผู้แทนทางการทูตของสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม เช่นเดียวกับองค์การรักชาติแห่งลาวและเขมร ข้าพเจ้าได้ต้อนรับการมาเยี่ยมเยียนของเพื่อนคนไทย และกลุ่มก้าวหน้าจากทวีปต่างๆ รวมทั้งจากอเมริกา ซึ่งต่างพยายามหาทางที่จะบรรลุถึงซึ่งสันติภาพ บางครั้งข้าพเจ้าได้ยกพุทธภาษิต ที่ข้าพเจ้าได้เคยบันทึกไว้ในหนังสือเรื่องพระเจ้าช้างเผือก ที่ข้าพเจ้าเป็นผู้แต่ง ซึ่งตีพิมพ์ในปีพ.ศ.2483 ดังนี้ ‘นตฺถิ สนฺติ ปรมํ สุขํ’ อันหมายถึง ‘สุขอันใดยิ่งกว่าความสงบไม่มี’...”(2529: 12-13)

สรุปแล้วภูมิหลังทางความคิดที่มีอิทธิพลต่อการนำเสนอแนวคิดสันติภาพและสันติวิธีของปรีดี พนมยงค์ คือ อิทธิพลจากแนวคิดทางพุทธศาสนา และอิทธิพลจากแนวคิดทางการเมือง ซึ่งแนวคิดดังกล่าวได้รับการนำเสนออยู่ตลอดเวลาในแนวทางการทำงานทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์ รวมทั้งได้รับการนำเสนออย่างชัดเจนในเรื่อง *พระเจ้าช้างเผือก* นอกจากนั้นจะเห็นได้ว่าแนวคิดเรื่องสันติภาพและสันติวิธีที่ ปรีดี พนมยงค์ นำเสนอนั้นมีความสอดคล้องกับปรัชญาสันติวิธีในทัศนะต่างๆอย่างชัดเจน